

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Diplomová práce

Prevence nežádoucích jevů ohrožujících děti a mládež ve výchově k občanství

Vypracoval: Klára Šnokhausová
Vedoucí práce: Doc. PhDr. Helena Zbudilová, Ph.D.

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne:

.....
Klára Šnokhausová

Děkuji vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Heleně Zbudilové, Ph.D. za cenné připomínky a rady udělované v průběhu práce. Děkuji dále Mgr. Lubošovi Laczkovi a dalším pedagogům Základní školy Borovany za ochotnou spolupráci při sběru dat. Nejvíce děkuji žákům 2. stupně Základní školy Borovany, kteří byli hlavními aktéry dotazníkového šetření.

Název práce: Prevence nežádoucích jevů ohrožujících děti a mládež ve výchově k občanství

Autor: Bc. Klára Šnokhausová

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Helena Zbudilová, Ph.D.

Anotace: Cílem diplomové práce je zmapovat situaci problematiky drog na Základní škole Borovany, kde bylo provedeno dotazníkové šetření, kterého se zúčastnili nejen žáci 2. stupně, ale také učitelé borovanské základní školy. Kvantitativní výzkum se uskutečnil 24. – 28. 3. 2014 v hodinách občanské výchovy za ochotné spolupráce ředitele školy Mgr. Luboše Laczka a pedagogů 2. stupně. Závěrem výzkumného šetření je shrnutí výsledků výzkumu. Z dotazníků vyplývá, že žáci 2. stupně Základní školy Borovany mají s návykovými látkami mnohačetné zkušenosti. Návykové látky užívají žáci dle výsledků pro zpestření všedního dne.

Klíčová slova: Návykové látky, prevence, drogy a mladiství, žáci 2. stupně ZŠ, výzkumné šetření

Title of master's thesis: Prevention of (Unwanted phenomena) Threaening Pupils and Youth in Civic Education (in Elementary School)

Author: Bc. Klára Šnokhausová

Supervisor of master's thesis: Doc. PhDr. Helena Zbudilová, Ph.D.

Annotation: The aim of the master's thesis is to analyze issue of drugs at primary school in Borovany. A survey reasearch was realized there and not only the pupils abut also the teachers were involved. A quantitative research was realized from 24/3 to 28/3 2014 in lessons of civics with cooperation of Headmaster Mgr. Luboš Laczko and teachers of second stage of elementary school. Conclusion of the research is a summary of results.

The questionnaires shows that the pupils of elementary school in Borovany have varied experience with drugs. The pupils use drugs to liven their ordinary days up.

Key words: addictive drugs, prevention, drugs and youth, pupils of second stage of elementary school, reearch

Obsah

ÚVOD	9
Rešeršní část	11
Teoretická část	13
1. Prevence	13
1.1 Vymezení pojmu prevence	13
1.1.1 Historie primární prevence nežádoucích jevů v ČR	13
1.1.2 Prevence primární, sekundární a terciární	14
1.2 Sociálně nežádoucí jevy	17
1.2.1 Ohrožující fenomény u dětí školního věku	16
1.2.2 Návykové látky jako trend dnešních teenagerů	23
2. Návykové látky	26
2.1 Druhy návykových látek	27
2.1.1 Alkohol	26
2.1.1 Nikotin	27
2.1.3 Stimulancia (budivé látky)	28
2.1.4 Halucinogeny	29
2.1.5 Opiáty	30
2.1.6 Inhalanty	31
2.2 Deset kroků jak pomoci dítěti říct drogám „NE“	33
3. Gamblerství	35
3.1 Sázka na štěstí aneb co je gamblerství?	35
3.2 Druhy hazardních her	37
3.3 Gambling a mladá generace	37
4. Identita a sebepojetí v období dospívání	38
4.1 Důležitost někam patřit	39
4.2 Vliv rodiny	42
4.2.1 Pohodová rodina	43
4.2.2 Když rodina nefunguje, jak má	44
5. Školní prevence	45
5.1 Prevence ze strany školy	45
5.2 Prevence ze strany rodičů	46

5.3 Školní metodik prevence	47
5.3.1 Kdo jsem?.....	46
5.3.2 Jak vám mohu pomoci?.....	46
Praktická část.....	49
6. Výzkumné šetření	49
6.1 ZŠ Borovany	50
6.2 Představení cílové skupiny	50
6.3 Metodika práce	50
6.4 Jak výzkum probíhal.....	50
6.4.1 Dotazník pro žáky.....	50
6.4.2 Dotazník pro učitele.....	50
7. Výzkumné šetření	52
7.1 Výsledky dotazníku pro učitele.....	52
7.2 Výsledky dotazníku pro žáky	57
7.3 Shrnutí výsledků aneb zpětná vazba nejen škole	65
8. Prevence na ZŠ Borovany	66
8.1 Preventivní program Základní školy Borovany	67
8.2 Práce školního metodika prevence na ZŠ Borovany	69
8.3 Komparace Minimálních preventivních programů.....	71
9. Příběhy narkomanů	73
9.1 Milan.....	73
9.2 David.....	73
9.3 Tereza	74
10. Spolupráce s Policií ČR.....	76
10.1 Případ z roku 2013, České Budějovice.....	77
10.2 Co je Bulletin?.....	77
10.3 Bulletin	77
11. Analýza učebnic občanské výchovy	80
11.1 Učebnice občanské výchovy Fraus	80
11.2 Učebnice pro 6. ročník.....	82
11.3 Učebnice pro 7. ročník.....	83
11.4 Učebnice pro 8. ročník.....	84
11.5 Učebnice pro 9. ročník	85

Závěr	86
Seznam literatury a použité zdroje.....	88
Přílohy.....	92

ÚVOD

Tématem diplomové práce je prevence nežádoucích jevů ohrožujících děti a mládež ve výchově k občanství. Problematika sociálně patologických jevů představuje v dnešní společnosti hojně diskutované téma, které řeší celá společnost od základních škol počínaje po sociální fondy, včetně evropského.

Pojem sociálně patologický jev je poněkud zastaralý, proto se dnes setkáme spíše s novým termínem – sociálně nežádoucí či rizikové chování. Do rizikového chování řadíme šikanu, záškoláctví, abúzy návykových látek, čili jevy, které ohrožují děti a mládež obecně.

Cílem diplomové práce je vymezení pojmu prevence, zaměření se na jednotlivé nežádoucí jevy a jejich následky na osobnost mladého člověka. Práce je zaměřena na primární prevenci v prostředí školy. Právě škola by měla svým žákům zprostředkovávat informace v rámci nežádoucích jevů. Hlavním cílem diplomové práce je představit výsledky výzkumného šetření na Základní škole Borovany, kde byl proveden kvantitativní výzkum formou dotazníků.

Tato práce má následující strukturu. Nadcházející kapitola se věnuje prevenci nežádoucích jevů. Obsahuje vysvětlení pojmu prevence, její historii a dělení. Zároveň pojednává o nejčastějších fenoménech ohrožujících děti a mládež. Další kapitola se věnuje konkrétním návykovým látkám, se kterými mohou mladiství přijít do kontaktu. Kapitola 3 se zaměřuje na problematiku gamblerství. V další kapitole se hovoří o hledání vlastní identity a sebepojetí, o vlivu rodiny na dítě a porovnávám fungující rodinu s neúplnou či nefunkční. Kapitola 5 pojednává o školské prevenci. Vlastní jádro práce představuje kvantitativní výzkum, který jsem zaměřila na nežádoucí jevy u žáků 2. stupně základní školy. Empirická část představuje cílovou skupinu studie a výsledky získané z provedeného výzkumu, které dál poslouží pro školní účely, ke zkvalitnění preventivního programu školy či jako zpětná vazba pedagogům i rodičům, kteří jsou vedle školských zařízení nedílnou součástí výchovně vzdělávacího procesu. Diplomovou práci jsem zaměřila na základní nežádoucí jevy, kterými jsou šikana, záškoláctví, krádeže a užívání návykových látek.

V empirické části ještě pracuji s dokumenty ZŠ Borovany, porovnávám Minimální preventivní program s Minimálním programem ZŠ Máj1. Dále jsem se věnovala analýze učebnic nakladatelství Fraus, konkrétně tomu, jak je problematika návykových látek v učebnici zpracována, jak ji lze vyložit žákům a zda je materiál pro žáky základních škol vhodný.

V poslední části jsem zpracovala příběh mladého člověka, kterému se kvůli návykovým látkám zcela změnil život. V příloze se pak nacházejí vzory dotazníků, na které odpovídali respondenti z řad žáků i pedagogů. Veškeré výsledky a informace jsou přehledně zpracované v tabulkách nebo grafech.

Dané téma jsem zvolila z toho důvodu, že jako budoucí pedagog bych měla mít přehled o problematice dětí a mládeže soudobé společnosti.

Rešeršní část

Drogy jsou součástí lidstva celá staletí. První kuřáky z řad domorodců poznal již Kryštof Kolumbus na svých objevných cestách. Zvědaví lidé brzy přišli na to, že kvašením ovoce mohou připravit opojný nápoj a že pole makovic nabízí kromě chutné náplně do buchet i další využití. Drogy mají zkrátka vlastnost, kvůli které jsou návykové látky po tisíciletí vyhledávány. Alespoň ze začátku jejich užívání dokáže rychle navodit pocity euforie, vyšší bdělosti, nebo naopak pocit zklidnění. Prožitek z užití drogy může v počátku nabídnout nepoznané. Přitom je všeobecně známé, že všechny současné pouliční drogy byly původně vyvinuty jako léky a za tímto účelem se také nějakou dobu používaly, než byly označeny za látky zakázané a nebezpečné.

Člověk dostal do vínku rozum, možnost rozhodování a uvažování. Těžko určit, kde je příčina toho, že se mnozí cítí ve svém běžném světě natolik osamocení, slabí, nerozhodní a nešťastní, že sahají k drogám jako po návodu na řešení potíží, se kterými si sami často neumějí poradit. A málokomu v počátku dojde, že je to vlastně cesta na slepou kolej.

Současná demokratická společnost má za cíl občana chápajícího pravidla a zákony, občana empatického k potřebám druhých, občana aktivně zainteresovaného při tvoření hodnot společnosti, jako jsou spravedlnost, svoboda, solidarita, tolerance a odpovědnost. Všichni lidé nejsou schopni výše uvedené přijmout a žít podle „společenských pravidel“. Vymykát se většinou je jedna z dalších přirozeností člověka, stejně jako je nám vlastní určitá pohodlnost a snaha dobrat se k cíli tou nejsnazší a nejkratší cestou.

Každému člověku přináší uspokojení a duševní pohodu něco jiného. Někdo má uspokojení z dobře odpracovaného díla, jinému přináší radost dobrá kniha nebo sportovní výkon. Pocity dobré nálady i spokojenosti jsou velmi přitažlivé a pramení ze samotné lidské podstaty.

Než se dítě zorientuje ve světě dospělých, v pravidlech společnosti, než si poskládá hodnoty a než zkrátka vyzraje v dospělé, je velmi ohroženým druhem. Nejvíce náchylných adeptů k užívání drog se rekrutuje právě z řad dětí od patnácti let. Důvodů je celá řada. Dítě se snaží uniknout před problémy ve škole, v rodině. Dalším důvodem může být například jen pouhá zvědavost - zkusit nepoznané. Pro děti jsou drogy opředené mýtem. Dávají možnost nahlédnout někam, kam není běžný přístup, jsou zakázané, tím pádem o to lákavější. Přestože je potřeba dosáhnout spokojeného stavu prvotní příčinou, je třeba se zamyslet v širších souvislostech.

Vzít si drogu je sice vlastní volba jednotlivce, ale je limitována celou řadou jiných faktorů, (např. ekonomické, sociální, kulturní, historické a výchovné podmínky), v kterých daný člověk žije.

V této práci se zaměřím na užívání návykových látek dětmi a mladistvými, hlavně žáky 2. stupně základních škol, kteří patří do nejohroženější skupiny, na kterou svět drog může zaútočit.

Teoretická část

1. Prevence

Zvyšující se výskyt sociálně nežádoucích jevů u dětí a mládeže vedl vládu a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy¹ k vypracování preventivních opatření, která mají za úkol předejít a ochránit děti a mládež před nežádoucími jevy. Nežádoucí jevy patří k závažným formám deviantního chování a v současnosti představují jak celospolečenský, tak globální problém lidstva. Počet delikventů a nežádoucích jevů vzrůstá, proto jsou zapotřebí jistá preventivní opatření, která mají těmto jevům předcházet. Právě prevence je velice podstatným bodem, obzvláště v období dospívajícího jedince.

1.1 Vymezení pojmu prevence

Akademický slovník cizích slov² definuje „prevenci“ jako „předcházení něčemu a ochranu před něčím. Je to soubor sociálních a zdravotních opatření s cílem předcházet poškození zdraví, vzniku nemocí a trvalým následkům z nich.“

Podle časopisu Prevence se za prevenci rizikového chování považují „výchovná, vzdělávací, zdravotní, sociální či jiné intervence směřující k předcházení výskytu rizikového chování, zamezující jeho další progresi, zmírňující již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhající řešit jeho důsledky. Do základních typů rizikového chování lze řadit minimálně následujících devět skupin rizikového chování, které v současné školní prevenci představují hlavní tematické oblasti:

- a) záškoláctví,
- b) šikana a extrémní projevy agrese,
- c) extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě,
- d) rasismus a xenofobie,
- e) negativní působení sekt,
- f) sexuální rizikové chování,
- g) závislostní chování (adiktologie).

¹ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. [online]. Praha, 2013 [cit. 2013-11-09]. Dostupné z: www.msmt.cz

² KRAUS, Jiří a kol. *Akademický slovník cizích slov A-Ž*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005, s. 650. ISBN 80-200-1351-2.

V širším pojetí se pak k těmto sedmi oblastem zařazují následující dva okruhy, které se z hlediska výskytu v populaci začínají stávat velkými ohnisky pro preventivní práci, ale které nelze jednoznačně zahrnout do konceptu rizikového chování:

- h) okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného a zanedbaného dítěte,
- i) spektrum poruch příjmů potravy.³

1.1.1 Historie primární prevence nežádoucích jevů v ČR

Hovoříme-li o primární prevenci nežádoucích jevů v České republice, jedná se o velice křehké téma, jelikož zmapování vývoje prevence v naší zemi není příliš jednoduché. Značný vliv na vývoj programů primární prevence měly politické a společenské události a také určité zahraniční trendy. Do roku 1989 nelze hovořit o jednotném systému. Oblast primární prevence nežádoucích jevů spadala dříve pod Ministerstvo zdravotnictví a jeho Ústavu zdravotní výchovy. Avšak do této doby neexistovala přesná definice pojmu primární prevence. Velkou revoluci přinesla literatura či filmová ztvárnění této problematiky. Prostřednictvím knih a filmů se společnost dozvěděla o problémech s návykovými látkami. Z nejznámějších děl můžeme jmenovat Memento Radka Johna (1986) nebo film Pavučina Zdeňka Zaorala (1986).

Základní dokument pojednávající o snaze vytvořit jednotnou koncepci protidrogové politiky v ČR, jejíž součástí byla také primární prevence, byla Strategie protidrogové politiky z roku 1993, jejímž tvůrcem bylo Ministerstvo vnitra. Velkým přínosem byly také pořádané semináře pro pedagogy základních škol, které byly zaměřeny na zneužívání návykových látek dětmi a mladistvými. V polovině 90. let probíhala také školení pedagogických pracovníků. Za důležitý mezník lze považovat období 1995-1997, kdy se začalo vážněji hovořit o problémech primární prevence a součástí diskusí byla také témata, jak prevenci koordinovat a provádět. 90. léta přispěla několika důležitými publikacemi zabývajícími se preventivními přístupy a metodami, př. publikace Nešpora a Csémyho (1993). Avšak konec 90. let způsobil celkové zpomalení vývoje a došlo k rozvrácení tehdy ještě rodícího se systému preventivních programů.

Zlepšení nastalo v době, kdy byla sestavena pracovní skupina pro primární prevenci. Tím nastalo zlepšení stavu její koordinace, kontroly a pozdější stabilizace financování.

³ BUDINSKÁ, Mgr. Martina. *Prevence*. Bc. Michaela Šímová. Občanské sdružení Život bez závislostí, 5/2013, roč. 10, č. 5. ISSN 1214-8717.

V roce 2008 pak vytvořila tato skupina nové standardy (MŠMT, 2005), které zahrnula do problematiky prevence nejen zneužívání návykových látek, ale i další oblasti rizikového chování.⁴

1.1.2 Prevence primární, sekundární a terciární

Pojem prevence v nejvšeobecnějším pojmání znamená předcházení nežádoucím jevům, různým formám rizikového chování a problémům. Nejčastěji se člení na primární, sekundární a terciární. V této sekci se pokusím jednotlivé druhy prevence představit.

Primární prevence zahrnuje „veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít sociálně patologickým jevům, popřípadě minimalizovat jejich dopad a zamezit jejich rozšíření. Důraz je kladen především na specifickou primární prevenci, tedy systém aktivit a služeb zaměřující se na práci s populací, u níž lze v případě jejich absence předpokládat další negativní vývoj. Právě u této populační skupiny je třeba pomocí specifických preventivních programů předcházet nebo omezovat výskyt společensky nežádoucího chování. Jasná profilace těchto programů (snaha působit selektivně, specificky) na určitou formu rizikového chování odlišuje tyto programy od programů nespecifických. Nespecifickou primární prevencí se rozumí aktivity, které tvoří nedílnou součást primární prevence a jejímž obsahem jsou všechny metody a přístupy umožňující rozvoj harmonické osobnosti, včetně možnosti rozvíjet nadání, zájmy, pohybové a sportovní aktivity. Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy zahrnuje především aktivity v oblastech prevence:

- násilí a šikanování,
- záškoláctví,
- kriminality, delikvence, vandalismu aj. forem násilného chování,
- ohrožení mravnosti a ohrožování mravní výchovy mládeže,
- xenofobie, rasismu, intolerance a antisemitismu,
- užívání návykových látek,
- netolismu a patologického hráčství,
- diváckého násilí,
- komerčního sexuálního zneužívání dětí,

⁴ MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ, Jana ZAPLETALOVÁ. *Primární prevence rizikového chování ve školství: Historie a současné pojetí primární prevence rizikového chování v ČR*. 1. vyd. Praha: Togga, Sdružení Scan, 2010, s. 13-23. ISBN 978-80-87258-47-7.

- syndromu týraných a zneužívaných dětí,
- sekt a sociálně patologických náboženských hnutí.⁵

Sekundární prevence označuje „předchází vzniku, rozvoji a přetrvávání problémového užívání u osob, které jsou užíváním návykové látky zasaženi. Jedná se o včasnou intervenci, poradenství a léčbu.“⁶

Terciární prevencí se rozumí „předcházení vážnému či trvalému zdravotnímu a sociálnímu poškození z užívání návykových látek. Řadíme sem sociální rehabilitaci, doléčování, podporu v abstinenci, avšak také prevenci rizik u neabstinujících uživatelů.“⁷

⁵ MARÁDOVÁ, Eva. *Prevence závislosti*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s, 2006, s. 22. ISBN 80-86991-70-9.

⁶ MARÁDOVÁ, Eva. *Prevence závislosti*. s. 23.

⁷ Tamtéž, s. 23.

1.2 Sociálně nežádoucí jevy

Pojem sociálně nežádoucí jev označuje takový typ chování, který společnost klasifikuje jako nenormální a obecně nežádoucí. Zahrnujeme sem veškeré sankcionované formy deviantního chování a studium jeho vzniku. Každý takový jev má svou míru společenské nebezpečnosti. Jedná se o určitý druh jednání, které vede k poškozování zdraví jedince nebo prostředí, ve kterém žije. Ve svém důsledku vede sociální patologie k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím. Problematika nežádoucích jevů, jako jsou např. závislostní chování, kriminalita, záškoláctví či šikana apod., není problémem pouze České republiky. Jedná se o problém celosvětový. Proto jsou hledány prostředky, jak těmto jevům zabránit. Pozornost se věnuje především analýze příčin vzniku nežádoucího chování, terapii a v neposlední řadě prevenci.⁸

1.2.1 Ohrožující fenomény u dětí školního věku

Každý jedinec společnosti je součástí kultury, do které neodmyslitelně patří, do které se narodí. Každá kultura má své zvyky a tradice. Avšak ne vždycky jsou tyto zvyky kultur totožné. Tam, kde je považováno něco za normu, mohou jinde považovat za nemorální či za deviaci. Každý člověk má svůj statut, tzv. vrozený statut nebo připsaný. S vrozeným statutem se člověk rodí, bývá mu předán rodiči. Získaný statut lze změnit v průběhu života, a to např. vlastním úsilím. Ze statusu vyplývají určité role, jakýsi souhrn očekávaného chování. S ním mohou souviset jevy, které nás ovlivňují ať už pozitivně nebo negativním způsobem. Jsou-li na dítě kladeny velké požadavky a nároky, ba naopak je-li podceňováno, je u takového jedince možný sklon k negativním jevům. Mezi negativní jevy patří vše, co nějakým způsobem porušuje určitá pravidla. Zatímco pravidla psaná, zákony, platí v celé České republice a jsou vymahatelná a jejich porušení sankciováno, pravidla nepsaná, morální, se mohou lišit místně i časově a nejsou státem vymahatelná. Mezi negativní jevy, které nejvíce mohou ohrozit děti na základní škole, patří agresivní chování – šikana, záškoláctví, deviantní chování – krádeže, delikvence a velký fenomén, kterým je užívání návykových látek. Následující kapitola je věnována charakteristice jednotlivých nežádoucích jevů, které se mohou vyskytnout pravděpodobně na každé základní škole nejčastěji. Především se jedná o šikanu, záškoláctví, krádeže a užívání návykových látek.

⁸ VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s. 9. ISBN 80-244-0337-4.

I. Šikana

„Šikana pochází z francouzského slova chicane. Znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, atd.“⁹

„Šikana je násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který se nemůže této situaci vyhnout a není schopen se jí účinně bránit. Jde o závažnou agresivní poruchu chování, při které dochází k porušování sociálních norem spojené s násilným omezováním základních lidských práv.“¹⁰

Podle Říčana¹¹ je šikanování, když dítě říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije ho, kope, vyhrožuje mu, apod. Tyto incidenty se mohou často opakovat a šikanování jedinci se jen stěží ubrání agresorovi. Jako šikanování uvádí i opakované posměšky nebo nevhodné poznámky o rodině. Jako šikanování však neoznačujeme občasnou hádku, rvačku a dětské škádlení.

Školní šikana, která nás zajímá nejvíce, je „kterékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat ho, případně skupinu žáků. Jedná se o cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky verbální v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít také formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jde o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí emailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky, atd. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.“¹²

Šikanu ve své zárodečné formě lze nalézt prakticky na všech školách. Proto základní a důležitou podmínkou vytvoření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy je pocit bezpečí každého jedince.

⁹ Šikana. *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 5.2.2012 [cit. 2014-02-06]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0ikana>

¹⁰ ČECH, Tomáš. *Škola a sociálně patologické symptomy v projevech žáků: Studie z teorie a metodiky*. 1. vyd. Brno: MSD, 2002, s. 117. ISBN 80-86633-00-4.

¹¹ ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 26. ISBN 80-7178-049-9.

¹² *Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol* [online]. 2001 [cit. 2014-02-06]. Dostupné z: www.msmt.cz/file/8272_1_2/

Vztah oběti a agresora

Agresor bývá fyzicky zdatná a silná osoba, která cítí potřebu předvádět se a dokazovat svou převahu nad ostatními. Bývá bezohledný a své chování shledává normálním. Agresivní chování se projevuje již v raném věku, když svou oběť klasifikuje jako méněcennou bytost, pro niž platí jiná pravidla a velmi často přesouvá zodpovědnost za své chování na oběť. Příčinou agresivního chování může být absence citových vztahů agresora, které jedinec substituuje intenzivním vztahem navázaným skrze šikanu. Jiným typem agresora může být velmi oblíbený, kultivovaný žák, bavič třídy, který šikanuje pro svou zábavu. Jde o nerovný vztah mezi aktéry. Manipulace se vyskytuje skoro všude, v mnoha podobách a rozměrech, nezávisle na věku, pohlaví nebo rase. Agresor si vždy vyhlédne a zaměří se na slabšího jedince. Šikanovanou obětí se pak stávají spíše děti tiché, s nízkým sebevědomím, fyzicky slabé či neobratné. Naopak se obětí může stát také žák s určitou předností a vřelým vztahem k učiteli. Tyto děti, samotáři, jsou málomluvní, proto dobrým terčem agresorů. Ti očekávají, že slabší jedinec se se svými problémy nesvěří. Samotná šikana představuje pro oběť ohrožení psychického zdraví (sklony k depresi, pochybování o své osobě, úzkost) a tělesné zdraví jako úrazy, nespavost, snížená imunita.¹³

Projevy šikany

Šikanování má více podob. Mezi základní formy šikanování patří:

- Verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická (sem patří i kyberšikana)
 - Fyzická šikana, přímá a nepřímá – součástí jsou i krádeže, ničení majetku obětí
 - Smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany – násilné a manipulativní příkazy,...
- ¹⁴

¹³ ČECH, Tomáš. *Škola a sociálně patologické symptomy v projevech žáků: Studie z teorie a metodiky*. 1. vyd. Brno: MSD, 2002, s. 117. ISBN 80-86633-00-4.

¹⁴ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 67-68. ISBN 80-7367-014-3.

II. Záškoláctví

Problém záškoláctví patří mezi nejdiskutovanější negativní jevy ve školství. Je nutno zdůraznit, že nemalé procento žáků základních škol nedosahuje kvalitních výsledků a z různých příčin základní vzdělání nedokončí. Jedním z důvodů je také vysoká absence, řada neomluvených hodin a záškoláctví. Záškoláctví je specifický patologický jev, vážící se ke školní docházce.

„Záškoláctví je přestupek žáka, který úmyslně zanedbává návštěvu školy. Je chápáno jako porušení školního řádu.“¹⁵ V defektologickém slovníku je záškoláctví definováno jako „porucha vztahu k učení, které může být znakem efektivity.“ Dále se uvádí: „Za záškoláctví se považuje opakovaná neomluvená absence žáka na vyučování v rozsahu desítek až stovek zameškaných hodin, aniž se je žák snaží omluvit.“¹⁶ Žák o své vlastní vůli, většinou bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Tento problém se vyskytuje nejen na základních školách, můžeme se s ním setkat i na střední škole. S postupujícím věkem, v období prepuberty a puberty se počet zameškaných hodin zvyšuje. Pro tento případ vydalo MŠMT Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví.¹⁷ Žák záškoláctvím porušuje nejen školní řád, ale ve skutečnosti se jedná o provinění proti školskému zákonu, který obsahuje ustanovení o povinné školní docházce. Za řádnou docházku zodpovídají rodiče nebo zákonní zástupci a za její nedodržování hrozí sankce.

Dle Marie Vágnerové¹⁸ rozlišujeme záškoláctví, které má charakter impulzivní a záškoláctví účelové.

- a) Impulzivní charakter - žák předem neplánuje, že do školy nepřejde.
- b) Účelové záškoláctví – plánované, kdy žák má naplánovaný odchod ze školy pod různými záminkami.

¹⁵ ČECH, Tomáš. *Škola a sociálně patologické symptomy v projevech žáků: Studie z teorie a metodiky*. 1. vyd. Brno: MSD, 2002, s. 115. ISBN 80-86633-00-4.

¹⁶ SOVÁK, Miloš a Ludvík EDELSBERGER. *Defektologický slovník*. 3. vyd. Praha: H&H, 2000, s. 410-411. ISBN 80-86022-76-5.

¹⁷ MŠMT. Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví. MŠMT. [online]. Praha, 2002 [cit. 2014-02-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-k-jednotnemu-postupu-pri-uvolnovani-a-omlouvani-zaku-z-vyucovani-prevenci-a-postihu-zaskolactvi-predkladaci-zprava-a-text-pokynu>

¹⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Patopsychologie dítěte pro speciální pedagogii*. 1. vyd. Praha: SPN, 1988, s. 46. ISBN 80-7083-158-8.

Záškoláctví lze definovat jako poruchu chování únikového typu, která může být vyvolána různými příčinami. Mezi základní příčiny patří¹⁹:

1. Negativní vztah ke škole
2. Vliv rodinného prostředí
3. Způsob trávení volného času

Dítě může mít negativní vztah ke školnímu prostředí, když jsou na jeho osobu kladeny příliš vysoké požadavky ze strany učitele a rodičů, nebo naopak, když jde o dítě chytré, které se ve škole nudí. Příčinou záškoláctví může být také strach z nějakého vyučovacího předmětu a z jeho zkoušení, ba dokonce i strach z osobnosti učitele.

Velkou roli hraje funkční rodina, jelikož častou příčinou záškoláctví je dysfunkce rodiny, nezáměr rodičů o dítě a jeho prospěch. Opačný případ může nastat, je-li dítě přeceňováno a rodiče jsou přemrštěně přísní.

Každý rodič by měl mít přehled, jak tráví jeho dítě svůj volný čas. Častá absence může být způsobena negativním vlivem vrstevníků, které může přivést dítě na scestí, kdy mohou vedle záškoláctví nastat potíže se závislostním chováním.

III. Delikvence

Kriminalita a delikvence patří k jednomu z nejvíce závažných a společensky nebezpečných jevů. Vzhledem k tomu, že se právní a společenské normy čím dál více překračují, je pochopitelné, že si tento patologický jev nutí zvýšenou pozornost. Pozornost je věnována racionálnímu řešení, k němuž patří jednak ochrana společnosti, dále ale také způsob a cíl zacházení s pachateli kriminálních deliktů.

Kriminalita pochází z latinského *criminalis*, což znamená zločinný. Jde o trestné chování a souhrn trestných činů, které se v konkrétní společnosti vyskytly a stále vyskytují. Toto chování je sankcionováno dle trestního zákona.

Delikvence vznikla z latinského *delinquere* = provinit se. Z hlediska společenského se jedná o naprosto nepřijatelné chování, které se týká nejen kriminality. Delikvence zahrnuje činy,

¹⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Patopsychologie dítěte pro speciální pedagogii*. 1. vyd. Praha: SPN, 1988, s. 46. ISBN 80-7083-158-8.

kteří nejsou tzv. jinak trestné. Patří sem např. přestupky, dále trestná činnost osob ve věku mladších 15 let, kdy nelze trest z důvodu věku uložit. Delikvence je termínem, který se často používá v souvislosti s nežádoucím chováním dětí a mládeže. V případě mladistvých můžeme použít také termín juvenilní delikvence. Hranice mezi tím, co je a co není delikvence, je dána následným trestem.

Nejčastějšími delikty mladistvých jsou násilí proti jednotlivci či skupině, alkoholismus, výtržnosti, rozkrádání, vandalismus, gamblerství, aj.

Příčiny vzniku jsou multifaktoriální. Na delikvenci mají obecně vliv biologické faktory (věk, vrozené dispozice k určitému způsobu reagování,...), psychické faktory (inteligence jedince, citová a morální složka) a sociální faktory (funkčnost rodiny, vztah s vrstevníky, přístup ke škole a vzdělání, problematika volného času).

IV. Užívání návykových látek

„ Drogy jsou sázka s vaší myslí.“ (Jim Morrison)

Dnešní mládež dospívá rychleji a řadu informací o životě získává dříve, nežli jim stačí porozumět a vyrovnat se s nimi. Počet závislých lidí na návykových látkách vzrůstá a věk těch, kteří přicházejí s drogami do styku, se nebezpečně snižuje. Drogová závislost je jev nesmírně komplikovaný a důvody, které vedou mladistvé k jejich užívání, jsou nejrůznějšího charakteru. Od hloupé hry přes individuální psychickou labilitu, pokřivené vztahy v rodině, neschopnost vyrovnat se s nějakou svou prohrou, až k dědičné dispozici. Způsobů, kterými se děti a mladiství dostávají k návykové látce, je celá řada a tzv. „práh odporu“ vůči drogám se snižuje.

Psychoaktivní látky ovlivňují psychickou činnost člověka. Některé z nich vyvolávají závislost. Potom hovoříme o látkách návykových. Návyková látka je každá chemická látka, která mění psychický stav jedince, který si na ni může vytvořit návyk a závislost. V zásadě rozlišujeme dva druhy závislostí:

- A) Závislost fyzickou (somatickou)
- B) Závislost psychickou

Za fyzickou závislost je považován rozvoj nepříjemných tělesných příznaků (př. třes, silné pocení, křeče,...) po vysazení či prudkém snížení pravidelné dávky návykové látky. Psychickou závislostí rozumíme touhu po opětovném navození příjemných pocitů. Zatímco fyzická závislost je přítomna několik dnů, maximálně pár týdnů, psychická závislost může mít

dlouhodobý charakter. Za drogu pak označujeme nelegálně šířenou a zneužívanou psychoaktivní látku, která často vyvolává závislost. Požívání a následné zneužívání návykových látek má svou dlouhodobou historii a důvodů, proč děti a mladiství tyto látky užívají, je celá řada. Nejčastějším důvodem je navození příjemných stavů, povzbuzení mysli.²⁰

První zkušenosti s návykovými látkami mají děti a mladiství v období dospívání, kdy začínají s dostupnými legálními drogami (tabákové výrobky, alkohol) experimentovat. Tyto látky jsou tzv. spouštěči, které nastartují chuť vyzkoušet i jiné drogy. Droga pomáhá uniknout z běžných starostí života. Avšak měli bychom vědět, že návykové látky působí na mladistvé trochu jinak než na dospělého člověka. Závislost na návykových látkách se u dětí vytváří mnohem rychleji (to, k čemu potřebuje dospělý často roky nebo desítky let, stihne dospívající i řádově během měsíců). U mladistvých existuje vyšší riziko těžkých otrav s ohledem na nižší toleranci, menší zkušenost a sklon k riskování, který je v dospívání častý. U dětí a dospívajících je zřetelná zaostalost v psychosociálním vývoji, kdy dítě ztrácí sebekontrolu, nastávají obtíže ve škole, protože se rapidně zhorší školní prospěch, ... U dospívajících je také větší chuť k experimentování, kdy děti často přecházejí od jedné ke druhé nebo více látek současně.

Kapitola 2 pojednává o návykových látkách podrobněji. Jde o přehled druhů návykových látek, s kterými se mohou mladiství dostat do kontaktu a které je ohrožují.

²⁰ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. České Budějovice: Grada Publishing, 2009, s. 88. ISBN 978-80-247-2781-3.

1.2.2 Návykové látky jako trend dnešních teenagerů

Zneužívání návykových látek, zejména mladou generací, se v posledních letech stalo nedílnou součástí celé společnosti. Příčin je mnoho. Mnohé se váží k sociálnímu prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, jiné k charakteru osobnosti, další k droze samotné. Užívání návykových látek se stalo běžnou skutečností, která je součástí dnešní mládeže a jakýmsi trendem. Řada výzkumných pracovníků uvádí, že drogy se staly součástí běžného života teenagerů, a to bez ohledu, zda se jich problém abúzu návykových látek týká, či nikoliv. Avšak je nutné si uvědomit, že návykové látky mají dlouhou existenci, jsou užívány od nepaměti. Již v 19. století znala civilizace téměř veškeré typy drog a jejich užívání se stalo záležitostí úzkého okruhu movitých lidí. 60. léta 20. století díky převratným změnám znamenala revoluci v drogové oblasti. Po celém světě rapidně vzrostlo skupinové zneužívání návykových látek.²¹

Jak zdůvodnit, proč člověk začne návykové látky užívat? Lidé utíkají od svých problémů: od stresu, obav, finančních starostí, neúspěchů, velké pracovní zátěže, rozpadlých rodin atd. Všeobecně se dá říci, že každý člověk má nějaké problémy, kterých se chce rychle zbavit. Každý většinou hledá nejjednodušší cestu, která je pro řešení komplikací přijatelná. Avšak existují lidé, kteří prchají z reálného světa. Nejsou schopni běžný svět zvládnout, proto se uchýlí k užívání návykových látek, které tvoří svět iluzí, představ a člověku nabízejí útěk od reality. Právě od návykových látek mladá generace očekává pocity štěstí, oddálení nervozity, stresu, depresí, zbavení veškerých společenských zábran a komplexů. Jiní očekávají od návykové látky únik od rodinných potíží a školních problémů, útěk od letargie či nemoci. Návyková látka jim může nahradit domnělá či reálná příkoří a může se dokonce stát prostředkem pomsty, většinou jako projev nezralého chování a bojkotu proti rodičům. Důvody, proč mladí lidé zkusí drogu, je celá řada. Nejčastější příčinou je touha po dobrodružství. Mladiství chtějí zakusit něco nového a třeba se zařadit to určité skupiny lidí, kam by se jako „obyčejní“ lidé nikdy nedostali. Ovšem funguje návyková látka stejně na všechny lidi? Každý je individuální jedinec společnosti a stejně tak každý z nás má své individuální osobní důvody pro užívání návykových látek. Avšak ne všichni konzumenti domyslí tuto skutečnost a neuvědomí si, že řešení problémů drogami je pouze dočasné. Nejčastějšími objekty návyku dětí a mládeže jsou alkohol, opiáty, kannabinoidy, tlumivé

²¹ NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: Současné poznatky a perspektivy léčby*. 4. aktualizované. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-908-8.

látky, organická rozpouštědla, stimulancia, halucinogeny, tabák, anabolika a dalším návykovým jevem je patologické hráčství. Druhy drog se budu dále zabývat v sekci 2.

Jedním ze zásadních důvodů, proč dnešní mládež přistoupí na užívání návykové látky, je ten, že nechtějí vyčnívat z davu svých vrstevníků. Není divu. Často se můžeme setkat s tím, že jedinec není do kolektivu přijat, protože nekouří nebo nepije alkohol. Tito lidé jsou vnímáni jako podivíni. Málokterý teenager pak dokáže takovému nátlaku svých vrstevníků čelit a radši si onu skleničku či cigaretu dá. Nemůžeme se pak mladým lidem divit, že začnou experimentovat s tabákem, alkoholem nebo silnějšími drogami, ačkoli požitek není nikterak příjemný. Návykovou látku zkusí, aby se cítili mezi kamarády přijati. Užívat návykové látky jenom proto, že je užívá skoro každý, není pravděpodobně dobrý důvod, ale je to rozhodně jeden z těch, který k užívání drog či alespoň k experimentu s nimi v určitém období života, zejména mladých lidí, významně přispívá.

Jak tedy ochránit mladistvé od pouhého styku s návykovými látkami? Co je důležité, aby děti o drogách věděly? Jak říct drogám ne? Velkou roli hraje sociální zázemí, kde mladý člověk vyrůstá. Právě rodina by měla být primárním zdrojem informací o návykových látkách a měla by seznámit dítě s následky užívání. Sociální prostředí má preventivně působit na osoby, zejména mládež, aby si vytvořila návyky k jiné oblasti, než je droga a její užívání. Vedle rodiny má preventivní funkci také škola. Ta zajišťuje informace žákům vhodnými přednáškami o dané problematice, besedami, dokonce musí zpracovávat preventivní program, kde je problematika návykových látek a jejich užívání v prostorách školy i mimo ni ošetřeno.

2. Návykové látky

Návykové látky (drogy) – pojmy, které vzbuzují v naší společnosti dlouhou dobu směsici emocí. Návykovými látkami označujeme látky, které „působí na psychiku, ovlivňují naše prožívání i chování. Jedná se o látky návykové, tj. mohou vyvolat závislost (konzument pocítuje nevladatelnou touhu drogu užívat, zvyšovat dávky, i když ví, že je to pro něj nebezpečné).²² Někdy si však ani neuvědomíme, že takových látek se kolem nás vyskytuje mnoho. V některých lidech budí téma návykových látek strach a odpor, u jiných se projeví zvědavost. Proč tomu tak je? Na tuto otázku nelze jasně odpovědět.

Ať chceme nebo ne, s návykovými látkami se setkáváme prakticky denně, ačkoliv si to někteří z nás neuvědomují. Kolik šálků kávy jsou lidé schopni za den vypít, kolik sklenek vína si dát na zábavě a kolik krabiček cigaret vykouřit? Ano, i nyní hovoříme o návykových látkách. I když se jedná o legální drogy, ve větším množství mohou uškodit stejně tak jako jiné tvrdší návykové látky a člověk si také na ně může vytvořit závislost. Legální drogy jsou pro mládež dobře dostupné, proto je pravděpodobné, že právě s nimi se teenager dostane do styku jako první. Avšak velmi často a rychle se od těchto návykových látek děti dostanou i k nelegálním drogám, jelikož užívání alkoholu, tabákových výrobků se pro ně stane běžnou záležitostí a nudou, touha po experimentu je obrovská.

Následující podkapitola se bude zabývat členěním návykových látek, druhy a důsledky jejich užívání.

²² MARÁDOVÁ, Eva. *Prevence závislostí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 5. ISBN 80-86991-70-9.

2.1 Druhy návykových látek

Abychom se v návykových látkách vyznali, existuje několik tzv. „klasifikačních systémů,“ jak lze drogy třídit. Nejznámějším dělením je dělení na drogy legální a nelegální, dále měkké a tvrdé. Avšak Tom Illes²³ zdůrazňuje, že drogy nelze dělit na měkké a tvrdé, protože ať jde o jed kyselý nebo sladký, stále je jedem. Rozdělila jsem drogy na čtyři základní skupiny (viz tabulka níže). Tyto skupiny látek se mezi sebou odlišují vzhledem, účinky, průběhem závislosti, ale i mírou rizika pro uživatele. K těmto nelegálně vyráběným látkám můžeme přiřadit ještě skupinu pátou – legální drogy. S legálními drogami se běžně setkáváme, jsou společensky tolerovány, ale může na ně vzniknout stejná závislost jako na drogy nelegální. Mezi nejznámější legální drogy patří alkohol, nikotin, kofein. Nelegálními drogami se rozumí látky společností netolerované, látky „mimo zákon,“ jejichž přechováváním a prodejem se dostává člověk do střetu se zákonem.

Druhy návykových látek		
Skupina	Druh	Příklady
A) Nelegální		
1. skupina	Stimulancia (Budivé látky)	Kokain, Crack, Pervitin, Extáze,...
2. skupina	Halucinogeny	LSD, Mescalín, Psilocybinová houba, Durman, PCP,...
3. skupina	Opiáty	Heroin, Opium, Morfin, Kodein,...
4. skupina	Inhalanty (těkavé látky)	Benzin, Ředidlo, Lepidla,...
B) Legální	Alkohol	Pivo, Víno, ...
	Kofein	Káva
	Nikotin	Tabákové výrobky

Tab. 1: Druhy návykových látek

2.1.1 Alkohol

Alkohol je jednou z nejrozšířenějších legálních drog v České republice. Vzniká „biochemickými procesy při kvašení ze sacharidů (z jednoduchých cukrů, obsažených v ovoci nebo z polysacharidů z obilných zrn či brambor).“²⁴

Je jednoduše dostupnou drogou mládeži a vzhledem k velkému procentu spotřebitelů z řad dospělých, stává se alkohol často objektem zájmu dětí a mládeže. Je tomu tak z celé řady důvodů. Mladší se chtějí stylizovat do role starších kamarádů, kteří již alkohol ochutnali,

²³ ILLES, Tom. *Děti a drogy: Fakta, informace, prevence*. 2. upravené. Praha: ISV, 2002, s. 6. ISBN 80-85866-50-1.

²⁴ MARÁDOVÁ, Eva. *Prevence závislosti*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 10. ISBN 80-86991-70-9.

napomáhá překonat ostych a uniknout před dennodenním stresem. Mladiství jsou vybaveni menší schopností se s účinky alkoholu vyrovnat. Stejné množství alkoholu bude mít jiný dopad na dítě než na dospělého člověka, jelikož organismus dítěte se neustále vyvíjí.

Období dospívání je provázeno neustálými osobnostními změnami, se kterými se musí dospívající jedinec vyrovnat. Důležité je však připomenout, že mladiství nemají potřebnou zkušenost pro vypořádání se s působením alkoholu na svou soudnost a vnímání. V malých dávkách působí alkohol většinou povzbudivě, ale vyšší hladina v krvi tlumí činnost mozku a může způsobit až narušení paměti, svalové koordinace i rovnováhy. Stálá konzumace pak může poškodit játra. Alkohol může mít negativní dopad na školní práci dítěte, na jeho společenský život, ale především na celkový zdravotní stav.

Rizika zneužívání:

- Oslabení pozornosti, zhoršená výslovnost, snížená koordinace pohybů
- Agresivní chování
- Snížená schopnost přemýšlet, zhoršení paměti
- Zarudlé oči, poruchy vidění, potíže s rovnováhou a chůzí
- Útlum, spavost
- Při předávkování ztráta vědomí²⁵

2.1.2 Nikotin

Cigareta je v dětství jakousi zkouškou dospělosti – a posléze návykovou látkou obsaženou v tabákovém kouři. Vedle alkoholu jde o druhou nejužívanější legální drogu. Dá se říci, že dnešní společnost čelí tabákové epidemii a kouření se stalo celospolečenským problémem ve většině evropských zemí. Mládež, která začne s kouřením cigaret, velmi často přechází ke kouření marihuany. Při kouření kuřák vdechuje nejen nikotin, ale dostávají se mu do těla i jiné jedovaté látky, které mohou mít negativní dopad na jeho zdraví. Četná zdravotní rizika nikotinu jsou dobře známa, a přece užívá tuto návykovou látku čím dál více mladistvých. Na počátku cesty k návyku bývá radost z nově nabyté zkušenosti a opojení. Ale každé opojení skrývá své nebezpečí. Kuřáky provázejí častá onemocnění dýchacích cest, avšak bez rizika nejsou ani pasivní kuřáci. Týká se to především dětí, které mají menší odolnost. Velký vliv na rozhodnutí dítěte, zda si svou první cigaretu dát či nikoliv, má rodina, sourozenci a vrstevníci.

²⁵ MARÁDOVÁ, Eva. *Prevence závislosti*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 10-11. ISBN 80-86991-70-9.

Kouřící rodiče a zejména sourozenci mají velký vliv, obzvláště na jedince v pubertálním věku. Řada začínajících kuřáků se domnívá, že mohou přestat, kdykoliv se jim bude chtít, ale valná většina dětí později není schopna s kouřením přestat.

Zdravotní následky:

- Negativní dopady na všechny orgány a tkáně
- Potíže s dýchacími cestami, potíže se srdcem, cévami
- Potíže s trávicím ústrojím
- Nepříznivý vliv na pokožku – vyvolává předčasné vrásky
- Zažloutlý chrup a nehty²⁶

2.1.3 Stimulancia (budivé látky)

Nyní již hovoříme o nelegálních drogách. Drogová paleta je nesmírně bohatá. Je až neuvěřitelné, že lidé kvůli krátkodobému vzrušení a pocitu slasti jsou ochotni platit velkou sumou peněz, ztrátou vlastního zdraví a destrukcí společenských vztahů, často i smrtí. Dalším odstínem jsou stimulancia neboli budivé látky, které vyvolávají tělesné a duševní povzbuzení. Snižují únavu a chuť k jídlu. Jejich užití může vyvolat různou míru nabuzení organismu. Nemalé množství z nich je známých jako léky na předpis. Mladí lidé mohou tyto látky zneužívat především proto, aby se cítili silnější a energičtější. Mezi nejznámější stimulační drogy patří kokain, crack, pervitin, efedrin, extáze. Mohou se podávat nitrožilně nebo je narkomani šňupou. „Taneční drogy“ jsou zneužívány pro svůj povzbuzující účinek, který lze přirovnat k mnohahodinovému tanečnímu šílení.

Projevy užití drog:

- Zvýšení duševní i tělesné výkonnosti
- Mizí pocit únavy
- Dostaví se zvýšené sebevědomí
- Mizí pocit hladu (dlouhodobí uživatelé jsou velice hubení, během měsíce mohou zhubnout až několik kilogramů)
- Pocity blaha a nekonečné energie

²⁶ ILLES, Tom. *Děti a drogy: Fakta, informace, prevence*. 2. upravené. Praha: ISV, 2002, s. 12. ISBN 80-85866-50-1.

Co dělají s tělem?

- Povzbuzují srdeční akci
- Zvyšují krevní tlak, urychlují puls
- Mění se distribuce krve – přednostně jsou zásobovány svaly
- Pohotovost organismu k výkonu

Rizika zneužívání:

- Rychlá závislost
- Stavby úzkosti, neklidu, poruchy spánku
- Pocity pronásledování
- Poškození nosní sliznice (při šňupání)²⁷

2.1.4 Halucinogeny

Dalšími nelegálními drogami jsou halucinogeny. Budí největší zájem vědců i laiků, jelikož je přitahuje jejich neobvyklé působení na psychiku jedince, ale také jistá tajemnost. Halucinogeny jsou látky přírodní i syntetické, které jak název napovídá, vyvolávají halucinace, tj. deformují vnímání reality. Jejich účinky jsou velmi nebezpečné. To této kategorie patří LSD, Messalin, psilocybinová houba, durman, PCP – phencyclidin. Není prokázáno, že způsobují fyzickou závislost, ale jejich delší zneužívání může mít za následek poškození mozku.²⁸

Vše, co můžeme vnímat svými smysly, je po jejich užití většinou zesílené:

- Tóny hudby jsou sytější, barvy jasnější, tvary okolních předmětů a lidí se bizardně mění, dochází k poruše vnímání vlastního těla.
- Podobné zesílení provází pocity člověka pod vlivem halucinogenů.
- V tom je i skryto největší riziko těchto látek. Stačí změna situace (policejní kontrola) a intoxikace se stává noční můrou, která trvá nekonečně dlouho (vnímání času se také mění a jak tomu bývá, příjemné věci se zkracují, ty zlé prodlužují).
- Intoxikovaný nedokáže odlišit, co je skutečné a důležité, a co je naopak jen pouhý šum, který nemá zvláštní význam.

²⁷ MARÁDOVÁ, Eva. *Prevence závislostí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 12-13. ISBN 80-86991-70-9.

²⁸ MARÁDOVÁ, Eva. *Prevence závislostí*. s. 13.

- Velmi snadno dojde k tomu, že si postižený začne vztahovačně vykládat situaci, ve které se nachází, a podle toho jedná.²⁹

Rizika zneužívání:

- Ovlivňují lidské vědomí, člověk vnímá neexistující předměty, slyší neexistující zvuky
- Mění se vnímání času a prostoru
- Mění se nálady (od smíchu k těžké depresi)
- Zhoršená schopnost rozhodování
- Dušení poruchy, flash back – krátkodobý stav jako po požití drogy, i když žádnou drogu člověk už delší dobu neužívá.³⁰

2.1.5 Opiáty

Opiáty neboli opioidy patří k nejrozšířenějším nelegálním drogám na světě. Jedná se o tlumivé látky, které se vyrábějí z opia – zaschlé šťávy nezralých makovic. Tato látka je cennou surovinou pro výrobu léků. Čistícími procesy se získává morfin, který se ve farmaceutickém průmyslu užívá pro tlumení bolestí a k výrobě dalších léčiv. Nelegální distribuce opia je celosvětově rozšířená. Fyzická závislost na opiátech může vzniknout již po několika týdenních pravidelných denních dávkách. Mezi opiáty řadíme heroin, opium, morfin, kodein a metadon (heroinová substitute). Po aplikaci dochází k celkovému útlumu a uvolnění, tlumí bolest, aktivitu hladkého svalstva. Užití opiátu se projevuje stáhnutím zornic, sníženou obranyschopností organismu, atd.

Rizika zneužívání:

- Stav obluzení, útlum, neodpovědné chování
- Velice rychle vzniká fyzická i psychická závislost spojená s abstinenčními příznaky (průjem, pocení, bolest kloubů, křeče)
- Odumírání mozkových buněk
- Ztráta zájmu o okolí, o cokoli jiného kromě drogy³¹

²⁹ Halucinogeny. Škola, rodiče, náctiletí: Primární prevence.cz - prevence rizikového chování [online]. SANANIM o.s., 2013 [cit. 2014-02-15]. Dostupné z: <http://www.odrogach.cz/nactileti/drogy1/informace-o-drogach1/halucinogeny/>

³⁰ MARÁDOVÁ, Eva. *Prevence závislosti*. Praha: Vzdělávací institut ochrání dětí, 2006, s. 13. ISBN 80-86991-70-9.

³¹ MARÁDOVÁ, Eva. *Prevence závislosti*. Praha: Vzdělávací institut ochrání dětí, 2006, s. 14. ISBN 80-86991-70-9.

2.1.6 Inhalanty (těkavé látky)

Do této skupiny návykových látek patří téměř veškeré těkavé látky jako benzin, barvy, ředidla, lepidla, ale i plynné látky (př. éter, rajský plyn). V podstatě jde o běžné věci, které jsou k nalezení v každé domácnosti. Vyznačují se narkotickým účinkem, snadno se jimi člověk předávkuje, jejich užívání má rozsáhlé a těžké následky – ovlivňují činnost centrální nervové soustavy. Inhalanty jsou většinou čichány nosem, ale mohou být vdechovány i ústy. Nejčastěji se látka vloží do igelitového sáčku nebo textilie a vdechují se výpary. Intoxikace se podobá opilosti, člověk upadá do polospánku, horší variantou je kóma. Zástupcem této skupiny je toluen, patří sem také např. aceton, styrofix, chloroform, chemopren, aj.

Rizika zneužívání:

- Toxické poškození jater a ledvin, poleptání dýchacích cest
- Vyvolávají silnou psychickou závislost
- Při delším užívání hrozí poškození mozku
- Otupělost, citová labilita, nečekaná agresivita³²

³² ILLES, Tom. *Děti a drogy: Fakta, informace, prevence*. 2. upravené. Praha: ISV, 2002, s. 40. ISBN 80-85866-50-1.

2.2 Deset kroků jak pomoci dítěti říct drogám „NE“

Tom Illes ve své publikaci³³ představuje deset kroků, které pomohou dětem říci ne, je-li jim nabízena droga. Těchto deset bodů vidím jako přínos nejen pro učitele, ale i pro rodiče, kteří by měli určitě své děti před střetem se světem drog chránit.

1. **Získejte důvěru dítěte a naslouchejte mu.** Předpokládá se, že pokud si získáme dětskou přízeň a důvěru, je pravděpodobné, že dítě bude s námi o případných problémech hovořit otevřeně.
2. **Opatřete si spolehlivé informace o drogách.** Informovanost pedagogů a rodičů je v tomto směru důležitá. Když dítě začne nějakou drogu obhajovat, nabídněme mu protiargument. Illes doporučuje použít knihu Alkohol, drogy a vaše děti.
3. **Posilujte sebevědomí dítěte.** Každý člověk potřebuje cítit lásku, proto je důležité mu dát najevo, že o něj stojíte. Nešetřeme pochvalou, je-li zasloužená, a pokud kritizujeme, kritizujme chování („nelíbí se mi, že ...“), nikoli osobnost dítěte („ty jsi ale hrozný“).
4. **Předcházejte nudě.** Rodiče by měli mít přehled, kde dítě je, co dělá, jak tráví svůj volný čas a snažit se uvažovat o jeho denním programu. Je třeba v dítěti posilovat nutnost kvalitního a zdravého života, být mu vzorem a najít společně vhodné záliby, které dítěti přinesou plnohodnotné trávení volného času.
5. **Vytvořte zdravá rodinná pravidla.** Dítě by mělo mít stanovené mantinely, určitý řád a rodinná pravidla. Mělo by mu být jasné, že za svá jednání nese zodpovědnost a sankce, které z jeho nevhodného chování mohou vyplynout, nemusí být pouze rodičovské pokárání. Zdravá rodinná pravidla snižují tak riziko problémů, včetně potíží s drogami.

³³ ILLES, Tom. *Děti a drogy: Fakta, informace, prevence*. 2. upravené. Praha: ISV, 2002, s. 45-46. ISBN 80-85866-50- 1.

6. **Bud'te pro dítě pozitivním modelem.** Je hloupé a naivní si myslet, že se naše dítě bude vzorně chovat, když rodiče budou nezodpovědní, jejich chování nevhodné a nebezpečné okolí. Je třeba dbát na určité etické a morální zásady.

7. **Pomozte dítěti čelit tlaku nevhodné společnosti a najít mu společnost vhodnou.** V dítěti bychom měli pěstovat vlastní názor, na který má právo. Vysvětlit mu různé způsoby odmítání pro různé situace. Samozřejmě je vhodnou prevencí dobrá vrstevnická skupina, u níž si je rodič jistý, že se zde drogy nevyskytují.

8. **Spolupracujte v rámci rodiny.** I v případě, že jsou rodiče rozvedeni, měli by se ve vlastním zájmu a zájmu dítěte umět dohodnout v záležitostech výchovy.

9. **Spolupracujte s dalšími dospělými.** K nim řadíme učitele, rodiče kamarádů našeho dítěte, přátele. Je dobré, když se rodič může obrátit na někoho, kdo mu s problematikou návykových látek pomůže.

10. **Umějte rozpoznat problémy s návykovými látkami u dětí.** Je velice obtížné si jako rodič připustit fakt, že moje dítě má problémy s drogami. Avšak čím dříve problém rozpoznáme, tím lépe. Proto je podstatné, aby i rodina měla informace k problematice drog. Illes opět doporučuje knihu Alkohol, drogy a vaše děti.

3. Gamblerství

Tato kapitola se zabývá problematikou patologického hráčství, jinak též problematikou gamblingu. Hra a různé její alternativy provází člověka celým životem, zejména pak v dětství a v dospívajícím věku. Slovo gambling je v současné době skloňováno velmi často. Jedná se o velice negativní jev, avšak společnost si nepřipouští, že by tento problém mohl zasáhnout právě děti. Avšak už se nejedná pouze o zábavu movitých obyvatel společnosti, ale s gamblerstvím přicházejí stále častěji do styku i děti a mladiství.

3.1 Sázka na štěstí aneb co je gamblerství?

Patologické hráčství neboli gambling řadíme v rámci MKN – 10 mezi tzv. návykové a impulsivní poruchy, nikoliv mezi závislosti, přestože gambling má se závislostmi mnohé společné. Přesto však se v některých věcech oproti závislostem liší. V publikaci Miroslava Procházky³⁴ nalezneme tabulku porovnávající patologické hráčství a závislost na návykových látkách.

Patologické hráčství	Závislost na návykových látkách
Časté, opakované epizody hráčství dominují v životě na úkor sociálních, materiálních, rodinných a pracovních hodnot a závazků.	Postupné zanedbávání jiných pokušení nebo zájmů ve prospěch užívání psychoaktivní látky a zvýšené množství času k získání či užívání látky, nebo zotavení se z jejího účinku.
Postižení popisují intenzivní puzení ke hře, které lze těžko ovládnout, spolu se zaujetím myšlenkami a představami hraní a okolností, které tuto činnost doprovázejí.	Silná touha nebo pocit puzení užívat látku; potíže v kontrole užívání látky, a to pokud jde o začátek a ukončení nebo množství látky.
Trvale se opakující hráčství, které pokračuje a často i vzrůstá přes nepříznivé sociální důsledky, jako je zchudnutí, narušené rodinné vztahy a rozpad osobního života	Pokračování v užívání přes jasný důkaz zjevně škodlivých následků.

Tab. 2: Porovnání znaků patologického hráčství a závislosti na návykových látkách

³⁴ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2012, s. 152. ISBN 978-80-247-3470-5.

Jedná se o problematiku motivace, tedy o finanční potíže. Řada hráčů hraje, když má dost finančních prostředků, avšak patologičtí hráči i tehdy, pakliže jim peníze chybí. Tato hra si pohrává s charaktery a vlastnostmi lidí, má svou logiku a jistý model. Ale gambler tuto logiku na vědomí nebere, věnuje se modelovému chování, které ho pohltí. Takto si hráč neuvědomuje ztráty, které nemusejí zůstat jen u prázdné peněženky. Závislý člověk nerespektuje hranice přirozených ztrát.

Proč člověk tedy začne s gamblerským, i když zná všechna negativa? Příčin je mnoho. Důležitými faktory, které ovlivňují z velké části jedince, jsou rodinné prostředí, osobnostní rysy a též vliv vrstevníků. Většina mladistvých touží zkusit neznámé, žene je zvědavost a touha po velké výhře. V poslední době se značným způsobem zvýšila možnost sázet a týká se mnohem širšího kruhu společnosti, než tomu bývalo v dřívějších dobách. Dá se říci, že gamblerský ohrožuje společnost celou. Rozvoj techniky se nevyhnul ani hernímu průmyslu, proto je mnohem snazší vyzkoušet hráčskou štěstěnu a zakusit tak vzrušení ze hry. Hra hraje v životě člověka velkou roli a je důležitá pro vývoj každého jedince společnosti.

Slovo „hazard“ lze slyšet poměrně často ve spojení „hazardní hra.“ Patrně vznikl tento pojem již ve středověku z arabského názvu hracích kostek – „azzahr.“ Jako herní činnost bývá slovo hazard definováno jako „hra, kdy o výsledku rozhoduje výlučně náhoda, nikoli hráčská dovednost.“³⁵

Lidé, kteří se vrhnou do zuřivého boje s hazardem, utíkají často od reality. Hráč si musí „výhru koupit,“ ta je založena na riziku a možnosti vysokých finančních výher i ztrát. Pavel Prunner³⁶ ve své publikaci definuje patologického hráče následovně:

- Stále více je zaměstnán hrou
- Neustále zvyšuje velikost sázky
- Dochází ke ztrátě kontroly nad hrou
- Jeho hraní narušuje sociální vztahy

³⁵ PRUNNER, Pavel. *Psychologie gamblerského: Aneb Sázka na štěstí*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 34. ISBN 978-80-7380-074-1.

³⁶ PRUNNER, Pavel. *Psychologie gamblerského: Aneb Sázka na štěstí*. s. 35.

3.2 Druhy hazardních her

Technika s patřičnou razancí proniká také do sfér zábavy. Odráží se v podobě hracích automatů, které jsou nejznámějším druhem patologického hráčství (gamblingu). Jde o tzv. „výherní hrací stroje,“ které však nejsou naprogramovány na výhru, nýbrž na zisk jeho majitele. Ač si hráč myslí, že ví, jak nad strojem vyhrát, jeho snažení bude marné. Mezi další druhy hazardu patří technické hry (rulety, elektromechanické kostky), kurzové sázky (koňské dostihy, zápasy, ...), karetní hry (hry o peníze), sázkové tikety, stírací losy, skořápky i internet.

Patologické hráčství představuje společenský problém. V minulosti bylo na nestřídmé sázení pohlíženo jako na morální úpadek, nyní se však problém gamblingu toleruje, či dokonce podporuje.

3.3 Gambling a mladá generace

Souvislostem mezi patologickým hráčstvím a mladou generací není v naší republice věnována taková pozornost, a pakliže se o patologickém hráčství hovoří, je většinou gambling spojován s populací dospělých. Ve světě byl zaznamenán rapidní nárůst v legalizovaném hráčství a dnes může říci, že dříve negativní postoj k této problematice vystřídala tolerance a mnohdy i částečné přijetí. Tato změna má zajisté vliv na mladou generaci lidí, proto se stala cílem výzkumů a tématem pro diskusi. V České republice nemáme prozatím obsáhlejší empirické výzkumy týkající se problematiky hráčství, ale v zahraničí výzkumná šetření ukazují na hráčství jako na závažný nežádoucí jev, který pohltí řadu teenagerů. Veliký vliv na tuto generaci má masivní reklama a obecně snadno dostupná místa, kde se s patologickým hráčstvím snadno dostane do kontaktu. Je dokázáno, že mladá populace je mnohem více ohrožena, než je tomu v případě dospělých. Výzkumy provedené např. v USA ukazují, že patologické hraní je rozšířenou zábavou mladých lidí a docházejí k závěrům, že typický mladý problémový hráč je výrazně problémový jedinec společnosti a že hraní je vyhledáno kvůli citovému strádání, rodinným potížím a deviantním chováním. Důvody, které motivují mladé lidi k hraní, jsou dosud nevysvětleny. Dá se pouze předpokládat, že jde o silnou touhu rychle a vcelku snadno získat peníze.³⁷

³⁷ PRUNNER, Pavel. *Psychologie gamblersství: Aneb Sázka na štěstí*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 31-67. ISBN 978-80-7380-074-1

4. Identita a sebepojetí v období dospívání

Období dospívání je obdobím hledání vlastní identity a jejího rozvoje. Velice časté jsou otázky typu: „Jaká je má cena? Kam patřím a kdo jsem?“ Děti často hledají smysl vlastního sebepojetí.

Každý jedinec má svou vlastní identitu – osobní a sociální. Osobní identita je vědomí vlastní jedinečnosti, to, čím se odlišujeme od druhých. Sociální identitu bychom mohli definovat jako sebevymezení v sociálním kontextu, identifikaci s určitými skupinovými standardy. Pro sebepojetí i identitu máme tři základní otázky: jaký jsem, kdo jsem, kam patřím? Dospívání je obdobím velkých změn a člověk se musí přijmout ve své měnící se podobě. Dospívající jedinec poznává postupně sám sebe, a to do hloubky. Charakteristické rysy tohoto období jsou sebekritičnost, emoční labilita a vztahovačnost. Velmi důležitým prvkem pro dospívajícího člověka je vzor, idol či potřeba být přijat, akceptován společností.

Potřeba někam patřit je mocná a lidé jsou pro pocit, že jsou součástí něčeho, co je přesahuje, ochotni překvapivě velkým obětím. Obzvláště v období dospívání, kdy je dospívající hledající se bytost, která intenzivně prožívá své sebeuvědomování. Potřeba zapadat do sociální skupiny je v určitém vývojovém stádiu dítěte zcela zásadní a dítě by dalo cokoli za to, aby ho kolektiv přijal a aby si mohlo zodpovědět otázku, kam patřím?

Vliv kolektivu je v této fázi obrovský a identita je rozpolcená. Člověk se hledá, napodobuje myšlenky typické pro jeho dobu nebo se snaží přiblížit svému vytouženému idolu. Jedná se tedy o těžkou vývojovou fázi života, kterou doprovází např. vzdor proti autoritám, obzvlášť proti rodičům.

Hledání identity není v dospívání jednoduché, každý jedinec prožívá toto období v různé intenzitě a navíc se sebepojetí a utváření mění po celý život jedince.³⁸

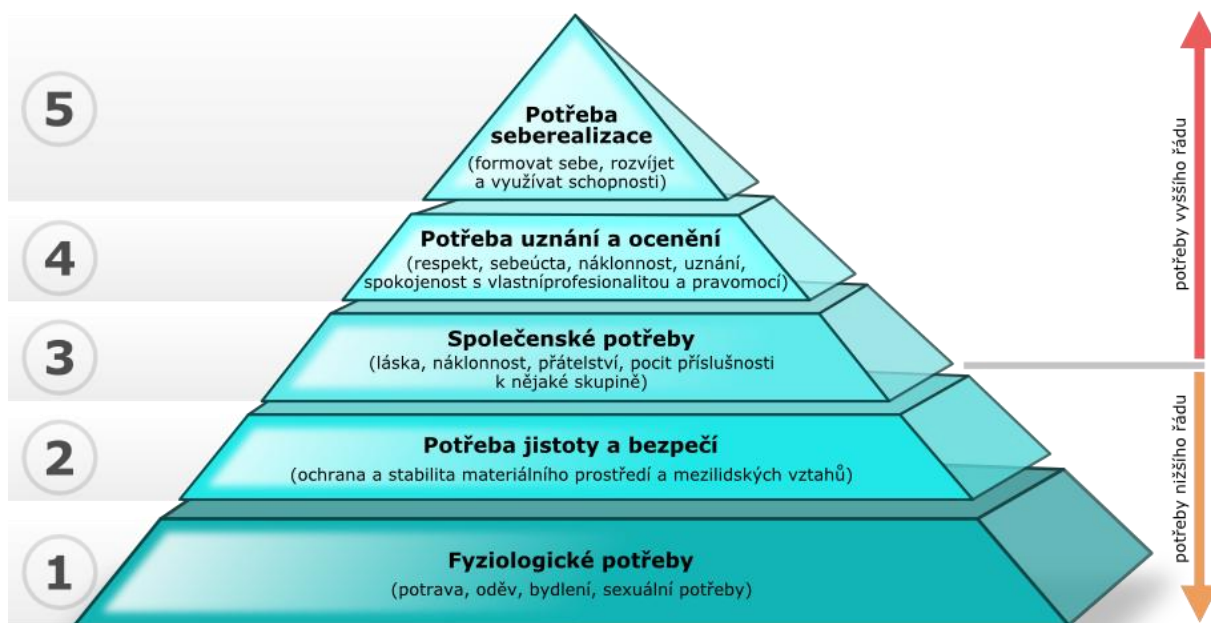
³⁸ TYRLÍK, Mojmir, Petr MACEK a Jan ŠIRŮČEK. Sebepečetí a identita v adoslescenci: Sociální a kulturní kontext. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 987-80-210-5170-2.

4.1 Důležitost někam patřit

Mezi základní lidské potřeby patří potřeba někam patřit, být přijat, zařadit se do určité skupiny lidí. Patrně má kořeny v době našich předků, hominidů, kde být součástí tlupy, byla otázka přežití. A jelikož je člověk tvor sociální, tato potřeba leží v hierarchii pouze o kus výše, než potřeby biologické. Zkrátka člověku záleží na tom, aby byl přijat, aby o něj ostatní ve společnosti jevíli zájem. Dospívající jedinci se musejí naučit, jak zapadnout do kolektivu. Snaha nevymykát se vkusu vrstevníků je největší v pubertě, právě v době dospívání. Až v závěru povinné školní docházky dítě zjistí, že o něj druzí budou mít zájem i tehdy, když bude něčím jiný, něčím výjimečný. Děti se v této fázi věku troufnou projevat víc jako individualisté, začnou sázet na svou výjimečnost. Snaha vyniknout a být osobitý se pak více projevuje na střední škole. Pro mladší školní věk platí, že se dítě obklopuje unifikovaným názorem kolektivu svých vrstevníků.

Základní lidské potřeby jsou společné nám všem, lidským bytostem, a to bez rozdílu věku, pohlaví a rasy. Jejich uspokojování vede k tomu, že se cítíme spokojeně a fungujeme dobře (v činnostech i ve vztazích). Potřeby se hlásí o slovo postupně.

Americký humanista a představitel psychologie Abraham Maslow uspořádal základní lidské potřeby hierarchicky a znázornil je ve tvaru pyramidy, v jejíž základně se nacházejí potřeby nejdůležitější pro fyzické přežití jedince a na vrcholu jsou umístěny potřeby, jejichž uspokojování znamená naplňování lidství. Maslow tak graficky znázornil velmi důležitý princip života, podle něhož musí být nejprve uspokojeny potřeby umístěné v dolní části pomyslné pyramidy a teprve poté se ozývají potřeby umístěné výše.

Obr. 1: Abraham Maslow – hierarchie potřeb

Neuspokojování potřeby sounáležitosti, potřeby někam patřit, se do života jedince promítá různými způsoby. Jedinec trpící nedostatkem zájmu a lásky, může prožívat lítost, stesk, smutek, pocit zbytečnosti, nejistoty – „nikdo o mě nestojí.“ Proto se snaží přitáhnout pozornost, aby se ujistil, zda ho okolí má rádo. Obzvláště děti chtějí v první řadě získat pozornost dospělého pozitivním způsobem. Pokud se jim nezdaří, celkem brzy zjistí, že toho lze dosáhnout jinak – vymyšlením si, obtěžováním, vynucováním si pozornosti, atd.

Získávání pozornosti u svých vrstevníků je podobné. Cítí-li člověk, že do kolektivu nebyl přijat, snaží se pozornost upoutat prosazováním stejných názorů, stejným stylem oblékání, předstíráním, podlézáním.

Na dnešní době je zřejmé, jakým vlivem disponují technické vymoženosti. Nejnovější typy iPhonů, mobilních telefonů či notebooků udávají směr světa, nejen že usnadňují práci, ale jejich vlastnictví určuje postavení jedince ve skupině. Za outsidera je dnes brán každý, kdo nenosí značkové oblečení, nemá nový typ telefonu či notebooku. Sociální status se bohužel měří podle počtu věcí, které děti vlastní, resp. podle jejich tržní ceny. Skupina se neptá, co s tím novým telefonem umíš, k čemu ti budou vylepšené funkce sloužit. Otázka je: „Kolik to stálo?“

Pokud přijde uspokojivá odpověď, jedinec si může oddechnout - je přijat. Těžko chápat nastavení priorit dnešních dětských kolektivů. Celá společnost se posunuje nelogicky někam od tradičních hodnot a sociální rozdíly také spravedlivému rozřešení nepřidají. Rodič, který

se svému dítěti snaží porozumět, by mu měl umět vysvětlit, že dobrého člověka drahá věc nedělá. Dítě v pubertě patrně tento argument nepřijme, protože kamarád ze třídy má nový mobilní telefon a je velice oblíbený v třídním kolektivu, nicméně postupem přibývání věku na jisté věci přijde samo. Najít si okruh lidí, kteří budou pro mne dobrými kamarády, není jednoduché, jedná se o proces celoživotní a touha někam patřit nesmí být upírána nikomu z nás. Každý si časem najde svůj okruh lidí, ve kterém bude spokojen a který ho bude naplňovat pocitem štěstí a spokojenosti.³⁹

³⁹ NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: Současné poznatky a perspektiva léčby*. 4.aktual. Praha: Portál, 2011, s. 70-71. ISBN 978-80-7367-908-8.

4.2 Vliv rodiny

Mezi základní instituce, které mají nenahraditelný vliv na výchovu a rozvoj dítěte, patří bezesporu škola a rodina. Je proto nutná spolupráce obou subjektů. Vzdělání zajišťuje škola, která také podporuje výchovu, avšak vždy je nutná koordinace se záměry rodičů. Každý jedinec společnosti pochází z určité rodiny, kde vyrůstá, v prostředí, které výrazně ovlivní jeho další život. Říká se, že rodina má být pro dítě vzorem. Nejúčinnějším prostředkem je metoda názorného příkladu, kdy děti své rodiče – vzory – napodobují. Je jisté, že rodina má největší vliv na osobnost člověka, na jeho vývoj, rozvoj a hodnoty. Rodina by měla být vždy privilegovaným místem lásky, ochrany a výchovy. Avšak status rodiny se postupem času změnil. Čím dál tím více zaznamenáváme rodinné rozvraty, které zásadním způsobem ovlivňují dítě, jeho chování, postavení v rodině i ve školním prostředí.

Nefunkční rodina bývá zdrojem negativních forem chování a situací, které se odrážejí nejen v chování jedince, ale také v přístupu ke vzdělávání a výchově vlastních potomků. Rodina je primární a také nepostradatelný model společnosti, se kterým se dítě seznamuje jako první, je základním činitelem sociální, kulturní a ekonomické struktury. Úkolem rodiny je zajistit společenské procesy. Rodina je však důležitá i pro dospělého člověka, neboť mezi její hodnoty patří mít životního partnera a mít potomstvo, které je pro něj nejvyšší hodnotou, pocitem odpovědnosti, smyslem života.

Plně fungující a kvalitní rodina dává jejím členům pocit bezpečí. Zabezpečuje dítěti od narození základní potřeby: pocit jistoty, pocit bezpečí, citové zázemí, rozvoj osobnosti, potřebu společenského uznání a uplatnění, potřebu otevřené budoucnosti. Ve funkci rodiny se odráží naplnění určitých úkolů, které vyplývají z jejího středu, ale i z vnějších vztahů k okolí, jehož nedílnou součástí rodina je.

Dítěti jeho rodina předává do života jakýsi model – model sociálních vztahů, model komunikace, model, který člověka začleňuje do běžného chodu života, předává mu jisté normy. Rodina, mající zájem na kvalitní výchově svého dítěte, jedinci od malička předává své získané zkušenosti, snaží se dítě připravit do života tak, aby bylo schopno jej žít smyslně, dobře a s pocitem naplněnosti. U dysfunkční rodiny je toto problém. Jednoznačně nevybaví své dítě tak dobře jako plně funkční a harmonická rodina. Taková výchova může mít za následek špatnou výchovu vlastních dětí, větší pravděpodobnost rozvodu, vyznávání hodnot, které společnosti ničím neprospějí, ba naopak jí mohou ublížit.

4.2.1 Pohodová rodina

Rodina je místem socializace, lásky, intimity a sociální jistoty. Aby rodina správně fungovala, musí plnit určité funkce:

1. Biologickou a reprodukční funkci
2. Emocionální funkci, tvořit domov
3. Ekonomickou funkci
4. Socializační funkci a výchovnou funkci⁴⁰

Cílem pohodové rodiny je dojít k harmonickému a spokojenému soužití všech členů rodiny. Rodina by měla správně plnit všechny potřeby jedince. Bez fungující rodiny by se člověk jen stěží dokázal přizpůsobit okolnímu světu a plně se věnit do fungující společnosti. Dítě by tak pozbylo velice důležitou složku, chyběla by socializační stránka celého výchovného procesu. Pokud rodina, potažmo všichni členové rodiny, dokáže obstarat dítěti všechny výše uvedené funkce, lze hovořit o normálně fungující rodině.

„Rodina poskytuje dítěti modely k napodobování a identifikaci. Předává mu základní model – model sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině. Začleňuje dítě do určitého způsobu života a předává mu určité požadavky a normy. Odměnami a tresty podporuje přijetí těchto požadavků a norem, jejich interiorizaci a exteriorizaci v chování. Tím dochází k socializaci dítěte v rodině, k jeho výchově. Různé rodiny přitom vybírají z makroprostředí různé momenty – různé modely, formy způsobu bytí, hodnotové orientace, názory.“⁴¹

Velikou roli hrají rodinné vztahy a významný vliv má rodinné prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, rodinná atmosféra. Neopomenutelnou skutečností při optimálních výchovných podmínkách je podpora společných rodinných aktivit, vytvářející příjemné klima, které zajistí důvěru v rodině a bezproblémovou komunikaci jejích členů. V takovéto rodině se pak dítě cítí být milované a podporované.

V zájmu každého rodiče by měla být dobrá výchova svého dítěte, dát mu to nejlepší, co jen jde a pomoci mu připravit se na další cestu životem. Z dítěte, jehož rodina jde vzorem, se pravděpodobně stane poctivý, šikovný, kvalitní člověk.

⁴⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Slon, 1999, s. 55. ISBN 80-8642-919-9.

⁴¹ ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. UK Praha: Karolinum, 1993, s. 415.

4.2.2 Když rodina nefunguje, jak má

V každé rodině nalezneme hodnotový systém, který ovlivňuje chování jejích členů a vede k přednostní volbě některých strategií zvládnání obtíží. Pakliže je rodina v nějakém směru dysfunkční, některé důležité potřeby zůstanou neuspokojeny, a rodina se pro ně stane spíše zdrojem zátěže. Pokud se osobnost dítěte ještě rozvíjí, v důsledku narušení rodinných funkcí může postrádat určité zkušenosti nebo může dojít k narušení různými negativními vlivy.

Rodina poskytuje dítěti kvantitativně i kvalitativně různé podněty, učí ho a zároveň tak podporuje zejména oblast kognitivní a stimuluje socializaci. Negativní postoj rodičů stimulaci ztěžuje socializaci a také formování charakteru či tvorbu postojů k ostatním lidem ve společnosti. Rodinná výchova má obrovský vliv na psychický i socializační vývoj v raném věku. Příčiny projevu dysfunkce mohou být různé, např. zanedbaná výchova dítěte, výchova, která vede k chování, jež společnost považuje za absurdní. Dítě pak může jednat jinak, než-li se od něho očekává. Velice důležitým faktorem dětské zkušenosti je jeho hodnocení rodinou. V tomto případě rozhodne, zda dítě rodiče hodnotí převážně pozitivně, nebo negativně. Tvoří se tak základ pro budoucí sebepojetí dítěte, které může být problematické.

Důležitou roli hraje citový vztah, který je významným modelem pro další mezilidské vztahy. Pokud dítě citově strádá, dají mu rodiče tak najevo negativní zpětnou vazbu o sobě samotném a zvyšují tak jeho nejistotu o jeho osobě – nepotvrdí mu, že svět je bezpečným místem. Citově odmítané dítě se bude chtít bránit a pocit ohrožení nějakým způsobem kompenzovat, např. agresivitou. Avšak získané zkušenosti (i ty špatné) si může dítě odnést do rodiny, kterou si vytvoří jako dospělý jedinec. Může se pak přihodit, že své děti bude vychovávat stejně tak chladně, bez lásky, které se mu také nedostávalo. Proto je velice důležité, aby manželský vztah byl zdrojem citové jistoty, lásky a bezpečí. Veškeré chování, normální či patologické, je třeba interpretovat jako součást interakcí celého rodinného systému, který sami ovlivňujeme.⁴²

⁴² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 444 s. ISBN 80-7178-214-9.

5. Školní prevence

Škola jako instituce obsahuje významnou socializační a výchovnou šanci, ale je také místem, ve kterém se vyskytují negativní sociální jevy. Je nezbytné vytvořit ve škole jistá preventivní opatření, která mají předejít těmto negativním jevům. Tato kapitola pojednává o preventivním působení ve škole a o prevenci, kterou by svému dítěti měli poskytnout především rodiče, neboť v jejich zájmu by mělo být zdravé a bezproblémové dítě. Dále představím školního metodika prevence – jeho náplň práce, postavení ve škole, atd.

5.1 Prevence ze strany školy

„Základní nástroj prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy představuje Minimální preventivní program, který je komplexním systémovým prvkem v realizaci preventivních aktivit v základních školách, středních školách a speciálních školách. Jeho realizace je pro každou školu a každé uvedené školské zařízení závazná a podléhá kontrole České školní inspekce.“⁴³ Nezbytná je připravenost pedagogů v primární prevenci, kteří by se v této problematice měli dobře orientovat. Vzdělání se netýká pouze drogové závislosti, ale také jiných nežádoucích jevů (př. gambling, extremismus, aj.). Těžištěm prevence je samotný pedagog. Každý učitel svým způsobem vykonává práci metodika prevence. Kvalitní učitel usiluje o všestranný rozvoj žáka, de facto můžeme říci, že úloha učitele je dvojdimenzionální. Jednak by měl vést žáky ke zdravému životnímu stylu života, a jednak zastává roli vzoru a modelu, jež budou žáci moci respektovat a napodobovat. Učitel má žákům vnuknout určitý žebříček hodnot, ve kterém zdraví je na předních příčkách. Důležité je klima třídy, aby se v ní žák cítil dobře.⁴⁴

Jak bylo řečeno, každá škola musí mít svůj Minimální preventivní program, který je realizován pod vedením teoreticky i prakticky připraveného pracovníka – metodika prevence, avšak na jeho tvorbě se podílejí všichni učitelé. Předpokladem naplňování cílů v oblasti prevence je vzdělaný pedagog, který ovládá metody práce a jde o silnou pozitivní osobnost. Avšak prevence vyžaduje spoluúčast a spolupůsobení všech sil společnosti. Hlavním spoluúčastníkem by měli být v první řadě rodiče.

⁴³ Česká republika. Metodický pokyn MŠMT k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže: Minimální preventivní program. In: Čl.2. Praha: 2000

⁴⁴ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2012, s. 128-130. ISBN 978-80-247-3470-5.

5.2 Prevence ze strany rodičů

Každý rodič by měl mít zájem na tom, aby z jeho dítěte vyrostl zdravý a inteligentní člověk s jistým žebříčkem hodnot, ve kterém bude dominovat hodnota zdraví. Proto při hledání, volbě a dotváření životního stylu člověka má bezesporu nezastupitelnou roli rodina. Ta by také dítě měla připravit na situace, které ho mohou během života potkat, např. setkání s alkoholem, drogami, potížemi ve škole, atd. Je důležité, aby dítě mělo jistotu, že při potížích se má na koho obrátit. U mladistvých bych zdůraznila, že období puberty je kritickým obdobím, kdy se jedinec setkává s alkoholem a jinými negativními jevy ve společnosti čteněji, neboť navštíví první zábavy, bary, kluby, restaurace a dostane se tak do společnosti lidí, kteří mohou s různými látkami experimentovat. Touha zkusit zakázané ovoce bude silnější než cokoli jiného. Proto by rodiče měli dítě obeznámit s možnými důsledky a následky, které dětské počínání může mít. Je chybné spoléhat, že škola, kterou jejich dítě navštěvuje, informace o negativních jevech společnosti dodá. Není na škodu, když se zopakuje i to, co už možná děti ve škole zaslechly.

Myslím si, že rodiče by měli děti s problematikou drog, alkoholu, tabákových výrobků a jiných nebezpečí seznamovat již od útlého věku. Je proto zapotřebí, aby rodič měl o dané problematice dostatečné množství informací, které může dál dítěti předávat. Také by rodiče měli jít dítěti příkladem. Číst mladistvému nápis na krabičce cigaret a přitom si jednu zapálit, nebude mít kladný dopad na dítě, spíše umocní chuť cigarety vyzkoušet. Prevence rodičů je důležitá, stejně tak jako vést dítě ke zdravému životnímu stylu, který spočívá v dostatku pohybu, zdravé stravě, dobrému kolektivu vrstevníků. Rodič by měl vědět, jak jeho dítě tráví volný čas, zajímat se o to sám a dítěti poskytnout řadu informací, kterými se pokusí docílit, aby právě jejich syn či dcera dokázali říci drogám „ne!“

5.3 Školní metodik prevence

Prevence na základních školách vychází ze zajištění včasného řešení počínajících problémů jednotlivců i skupin žáků a má svou platnost v oblasti primární i sekundární prevence.

Na každé základní škole můžeme najít problémovou mládež, proto vyvstává potřeba hledat určité metody a postupy, kterými bychom eliminovali rizika společenského a sociálního selhání. Jedním z preventivních opatření je, že každá základní škola má svého metodika prevence.

5.3.1 Kdo jsem?

„Metodik prevence je pedagog, odborně připraven na výchovné poradenství v oblasti prevence, věnuje zvláštní pozornost prevenci a sledování dětí a mládeže z hlediska pedagogické, psychologické a sociální normy, zjišťování negativních jevů, poruch a jejich napravování.“⁴⁵

Školní metodik prevence pracuje především s problémovými dětmi, s rodinou hlavně v poradenské činnosti, dále spolupracuje s institucemi v šíření dalších výchovných a prevenčních postupů v práci s problémovými dětmi, spolupracuje se všemi pedagogy školy, kde působí a dále s Policií ČR. Metodikem prevence nemůže být jen tak někdo. Měl by to být pedagogický pracovník, který má minimálně 2 roky praxi, musí mít vysokoškolské vzdělání a příslušné proškolení. Práci školního metodika musí vykonávat schopná, jelikož tato práce je dost časově náročná a dále osoba, která si zjedná respekt a důvěru jak dětí, tak pedagogů.⁴⁶

5.3.2 Jak vám mohu pomoci?

Na školách zajišťuje primární prevenci nežádoucích jevů školní metodik prevence. Metodik prevence usměrňuje činnost ostatních pedagogů školy a poskytuje jim metodickou pomoc. Věnuje svou pozornost žákům, kteří mají potíže výchovné, vzdělávací, profesionálně orientační a sociální. Metodik prevence iniciativně podává návrhy škole na zlepšení preventivních opatření, sleduje změny předpisů týkající se problematiky nežádoucích jevů ve společnosti a seznamuje s nimi pedagogický sbor. Učitelům pomáhá při sledování problémových jedinců ve škole, pomáhá shromažďovat podklady pro psychologické a speciálně pedagogické vyšetření, podílí se na zpracování individuálních vzdělávacích plánů

⁴⁵ TYŠER, Jiří. *Školní metodik prevence: Soubor materiálů*. 1. vyd. Most: Hněvín, 2006, s. 7. ISBN 80-86654-17-6.

⁴⁶ TYŠER, Jiří. *Školní metodik prevence: Soubor materiálů*. s. 7.

a další dokumentaci integrovaných žáků. Spolu s vedením školy zabezpečuje prevenční programy, které jsou zaměřené na nápravu problematických žáků. Spolu s učiteli může napomáhat při řešení konfliktních situací ve škole (rodiče – učitel, učitel – žák, žák – žák). Na škole, kde působí, mapuje projevy zneužívání návykových látek a ostatní nežádoucí jevy, které se na škole objevují. Jak pedagogů, tak žákům i rodičům nabízí konzultační hodiny. Další náplní práce školního metodika je koordinace realizace Minimálního preventivního programu. Právě Minimální preventivní programy by měly na školách napomoci, že mnohé neblahé jevy budou pojmenovány nebo přestanou být tabu. Realizace Minimálních preventivních programů je závazná k 1.1.2001 a podléhá kontrole České školní inspekce.⁴⁷

⁴⁷ TYŠER, Jiří. *Školní metodik prevence: Soubor materiálů*. 1. vyd. Most: Hněvín, 2006, s. 7-30. ISBN 80-86654-17-6.

Praktická část

6. Výzkumné šetření

V empirické části jsem si dala za cíl zmapovat nežádoucí jevy, které ohrožují dnešní děti a mládež. Cílem empirické části diplomové práce je provést kvantitativní výzkum, pro který jsem zvolila Základní školu Borovany, konkrétně 2. stupeň, kde jsem se zaměřila na žáky 6. - 9. třídy. Jedná se o věkovou kategorii od dvanácti do patnácti let. Na škole bylo provedeno dotazníkové šetření, zaměřené na problematiku návykových látek u žáků 2. stupně. Testování byli žáci i učitelé 2. stupně (viz dotazníky v příloze). Zároveň jsem uskutečnila rozhovor se školním metodikem prevence této školy, který je do práce zakomponován.

Za důležité jsem také považovala rozbor školních dokumentů, které problematiku návykových látek zahrnují.

V této sekci popisuji chystaný výzkum, jeho průběh a výsledky. Nejprve představuji školu, kde experiment proběhl, cílovou skupinu, metodiku práce, poté výsledky dotazníků. Dále jsem zpracovala Minimální program Základní školy Borovany a porovнала jej s Minimálním programem Základní školy Máj 1 v Českých Budějovicích, kde jsem působila jako praktikantka.

Dále představuji organizace, se kterými Základní škola Borovany spolupracuje při řešení problematiky nežádoucích jevů u mladistvých. Kapitola 9 vypráví příběhy narkomanů. Jedná se o skutečné příběhy lidí v mém okolí. Desátá kapitola pracuje s informacemi od Policie ČR a v poslední sekci empirické části jsem zmapovala problematiku návykových látek v učebnicích Fraus. Věnovala jsem pozornost tomu, jak je látka zpracována, jaké informace žákům učebnice nabízí a zda je materiál k výuce vhodný.

Zde představuji hypotézy k výzkumu:

H1: Předpokládám, že alespoň jeden žák v každém ročníku bude mít zkušenost s marihuanou.

H2: Alespoň polovina dotázaných respondentů bude mít zkušenosti s tabákovými výrobky.

H3: K experimentování s drogami vede žáky touha zpestřit si život a nedostatek zájmů.

H4: Žákům poskytují informace o návykových látkách zejména rodiče a škola.

6.1 ZŠ Borovany

Pro výzkumné účely jsem si vybrala základní školu v Borovanech, kterou jsem také v letech 1997 – 2005 navštěvovala a která mi byla nápomocna při sběru dat již k bakalářské práci.

Základní škola Borovany funguje od roku 1997, kdy proběhl den otevřených dveří a 1. září 1997 byla slavnostně zahájena výuka. Jedná se o úplnou školu s devíti postupnými ročníky, kdy v každém ročníku jsou dvě paralelní třídy. Nynějším ředitelem je Mgr. Luboš Laczko, který se mnou po celou dobu výzkumu ochotně spolupracoval a poskytl mi ty nejlepší pracovní podmínky pro výzkum.

6.2 Představení cílové skupiny

Cílovou skupinou pro výzkum se stali žáci druhého stupně borovanské základní školy. Výzkumné šetření jsem uskutečnila se všemi ročníky druhého stupně, tj. 6. - 9. třídou. Zvolila jsem širší počet respondentů, abych mohla porovnat výsledky obou paralelních tříd nebo srovnat odlišnosti s jiným ročníkem.

6.3 Metodika práce

Než došlo k samotnému výzkumnému šetření, bylo nutné provést přípravy, aby plánovaný výzkum proběhl podle očekávání. Poté, co jsem se domluvila na Základní škole Borovany s vedením školy, že výzkum uskutečním právě zde, přemýšlela jsem, jak početná by měla být skupina respondentů z řad dětí, abych se dopracovala uspokojivého závěru. Zvolila jsem celý druhý stupeň, tedy žáky od 6. – 9. ročníku. Jako metodu jsem užila dotazníkového šetření. Dotazník pro žáky se skládá z osmnácti otázek. Respondenti vyplňovali anonymní dotazník, který byl zaměřen na zkušenost žáků 2. stupně s návykovou látkou. Druhý dotazník jsem předložila učitelům druhého stupně. Skládá se ze sedmnácti otázek. Cílem dotazování učitelů bylo zjistit, zda mají dostatečné znalosti v oblasti drogové problematiky, jsou – li schopni vyučovat o drogách a zda se škola dle jejich úsudku potýká s problémem návykových látek. Výpočty a grafy jsou zpracovány v tabulkách programem Microsoft Exel.

6.4 Jak výzkum probíhal

Následující část se zabývá průběhem sběru dat, který byl uskutečněn na Základní škole Borovany.

6.4.1 Dotazník pro žáky

Výzkum proběhl na základní škole ve dnech 24. – 28. 3. 2014 v hodinách občanské výchovy. Všichni respondenti vyplňovali shodný dotazník, který byl ve třídě rozdán. Žáci dostali instrukce, jak dotazník vyplnit, jednotlivé otázky jsme společně prošli a vysvětlili je, poté měli dostatek času k jeho zpracování. Dotazník byl zcela anonymní a dobrovolný. Z celého výzkumného šetření jsem získala celkem 176 vyplněných dotazníků ze všech paralelních tříd druhého stupně, z toho 44 dotazníků z šestého ročníku, 48 dotazníků ze sedmého ročníku, 45 dotazníků z osmého ročníku a 39 dotazníků dodal devátý ročník. Během vyplňování jednotlivých dotazníků jsem se nesetkala s žádnými problémy, naopak žáci ochotně vyplnili vše, oč byli požádáni.

6.4.2 Dotazník pro učitele

Osloveni byli také pedagogičtí pracovníci školy, konkrétně učitelé 2. stupně. Dotazník vyplnilo celkem deset učitelů – šest učitelek a čtyři učitelé. Dotazník byl opět anonymní, žádala jsem pouze o vyplnění pohlaví. Cílem dotazníku pro učitele bylo zamyslet se nad problémem drog na borovanské škole. Všichni učitelé vyplnili dotazník ochotně.

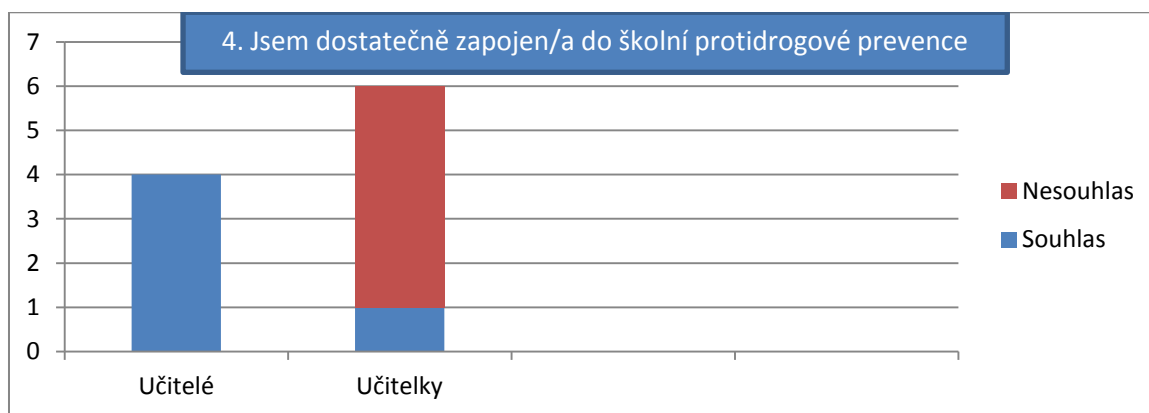
7. Výzkumné šetření

V následující kapitole jsem zpracovala výsledky z výzkumného šetření. Část 7.1 se zabývá výsledky dotazníku, který vyplnili učitelé druhého stupně, v části 7.2 jsou detailně zpracovány výsledky z dotazníku žáků. Poté následuje shrnutí výsledků a zpětná vazba. Výsledky tohoto šetření mohou sloužit ke zkvalitnění preventivních opatření na škole, mohou vést k zamyšlení pedagogů, ale nejvíce k zamyšlení rodičů a žáků samotných.

7.1 Výsledky dotazníku pro učitele

Všichni dotazovaní učitelé jsou dle výsledků dotazníku seznámeni se školní drogovou strategií a preventivními aktivitami školy. Stejně tak všech deset učitelů 2. stupně Základní školy Borovany souhlasí s cíli a vizí školní drogové strategie a vědí, koho mohou ve škole oslovit s otázkami ohledně drogové problematiky.

Když jsem se dotazovala, zda jsou dostatečně učitelé zapojeni do školní protidrogové prevence, zde se již odpovědi lišily.

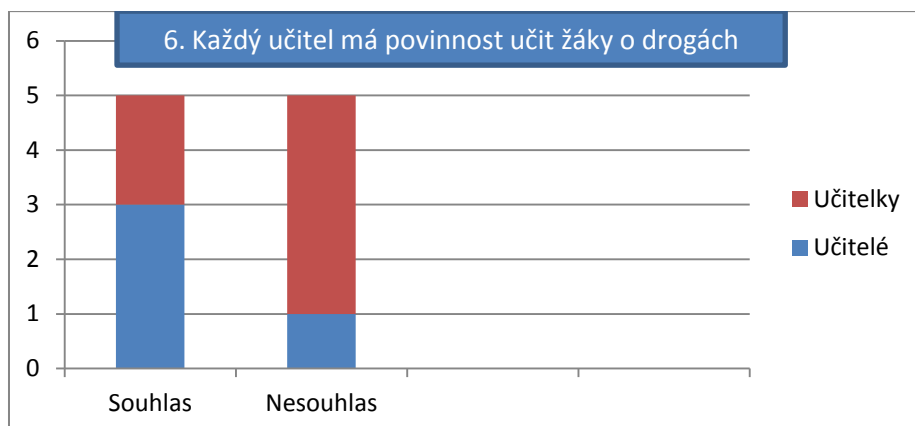

Graf 1: Zapojení učitelů do protidrogové prevence

Je patrné, že učitelé jsou zapojeni do protidrogové prevence, zatímco ženy učitelky jsou v tomto směru neangažované. Učitelé věnují čas problematice drog zejména ve svých předmětech jako je občanská výchova, tělocvik nebo chemie.

V otázce č. 5 byli pedagogové dotazováni, zda souhlasí se školními pravidly ohledně tabáku, alkoholu a jiných drog. Všechny deset pedagogických pracovníků s pravidly souhlasí.

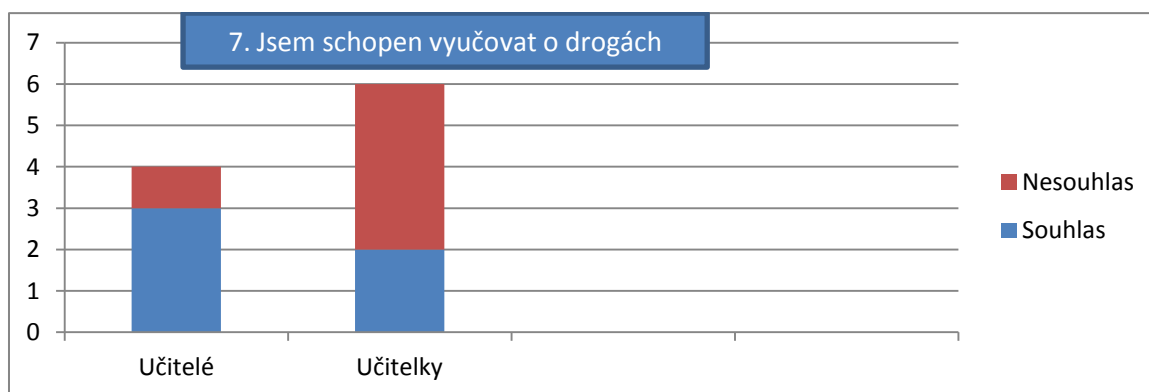
Na otázku, jestli si myslí, že každý učitel má povinnost učit žáky o drogách, odpověděli respondenti z řad pedagogů takto.

Graf 2: Povinnost učit o drogách

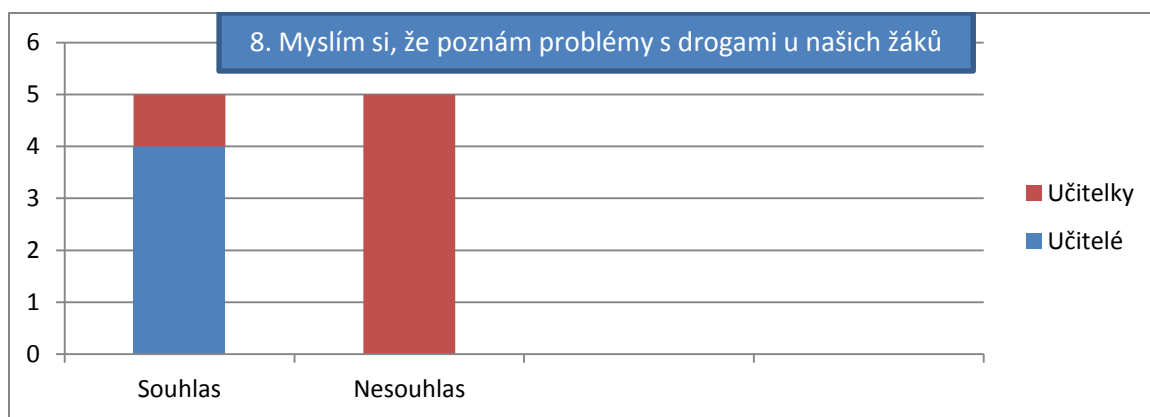
Tři učitelé si myslí, že by každý vyučující na škole měl seznámit žáky s drogami a učit o nich. Jeden učitel se naopak domnívá, že učit o drogách by měl pouze pedagog, který je fundovaný a má v tomto směru dostatečné znalosti. Pouze dvě učitelky z šesti dotázaných jsou pro, aby každý učitel na škole informoval žáky o drogách, ovšem zbývající čtyři kolegyně stejný názor nesdílejí.

Na otázku, zda jsou pedagogičtí pracovníci školy schopni vyučovat o drogách, argumentovali učitelé následovně.

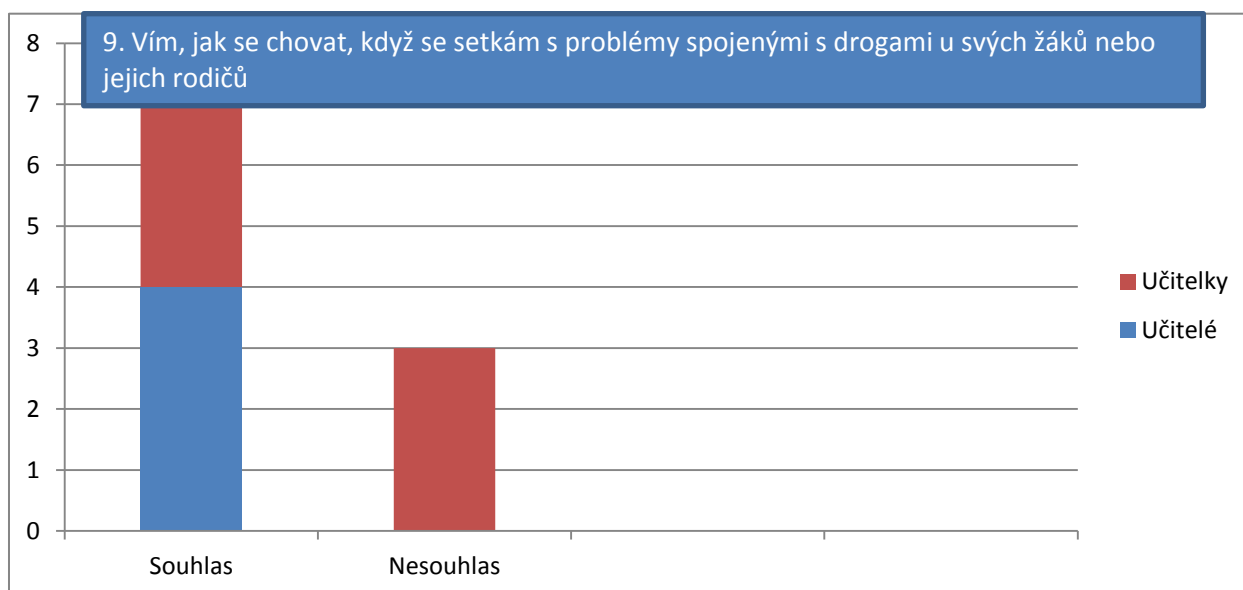
Graf 3: Schopnost učitele vyučovat o drogách

Tři učitelé ze čtyř potvrdili, že by dokázali předat žákům kvalitní informace o drogách. Dvě učitelky odpověděly, že látku týkající se drog ovládají, vyučují ji ve svých aprobačních předmětech, proto jsou schopny dobře látku o drogách vysvětlit. Oproti tomu čtyři učitelky a jeden učitel se cítí být málo kvalifikovaní, aby mohli tuto látku vyučovat.

Graf 4: Poznáme problémy s drogami u žáků

Pět dotazovaných pedagogů se domnívá, že rozpozná problémy s drogami u žáků (1 učitelka, 4 učitelé). Pět učitelek ale údajně na žácích nepoznává, zda jsou pod vlivem návykové látky a zda mají problémy s drogami.

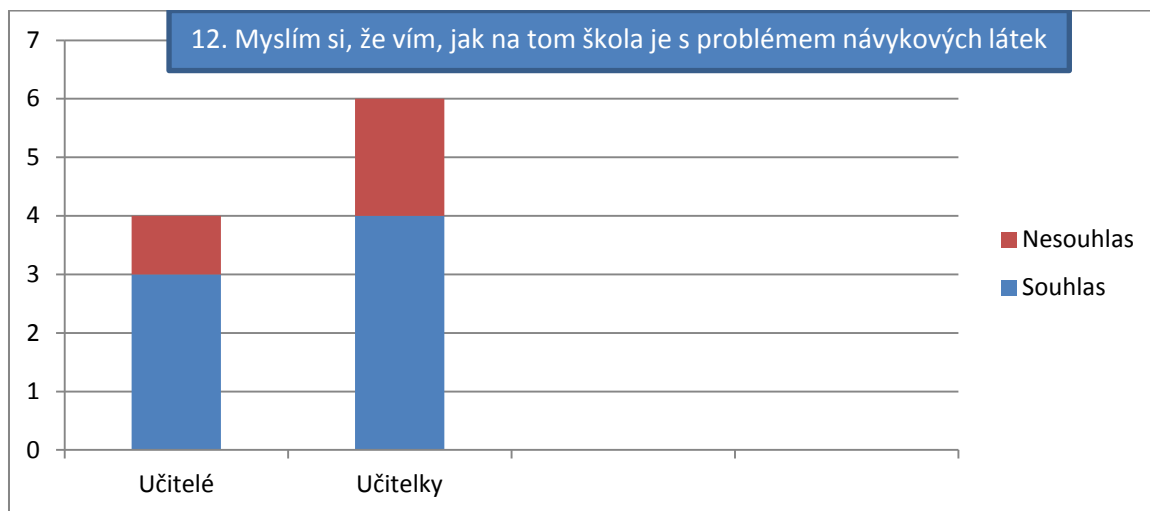

Graf 5: Schopnost jednat s osobou pod vlivem návykové látky

Sedm učitelů ví, jak se zachovat v situaci, kdyby se dostali do kontaktu s člověkem pod vlivem návykové látky. Zbývající tři učitelky nevědí, jak se v dané situaci chovat, resp. který krok udělat jako první.

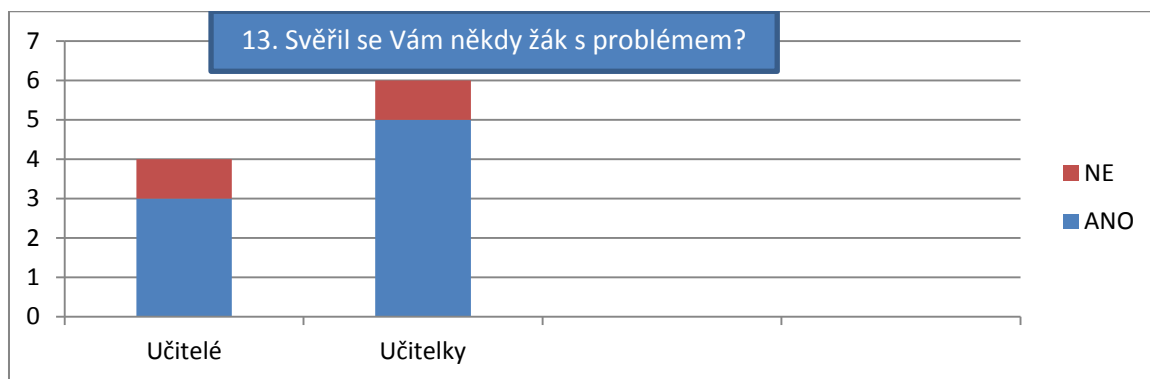
Všichni pedagogové se shodli, že škola řeší problémy s drogami dobrým způsobem. Učitelé mi sdělili, že se jedná zejména o problémy mimoškolního kouření cigaret a konzumace alkoholu. Dále všichni potvrdili, že žáci reagují na preventivní aktivity ve škole pozitivně.

Jedná se převážně o přednášky a besedy, které jsou uskutečňovány v prostorách tělocvičny. Já si osobně myslím, že žáky spíše potěší, když se vyhnou vyučování, proto s velkým nadšením spěchají na přednášku o návykových látkách, třebaže by normálně této látce nevěnovali větší pozornost.

Graf 6: Situace drog na škole

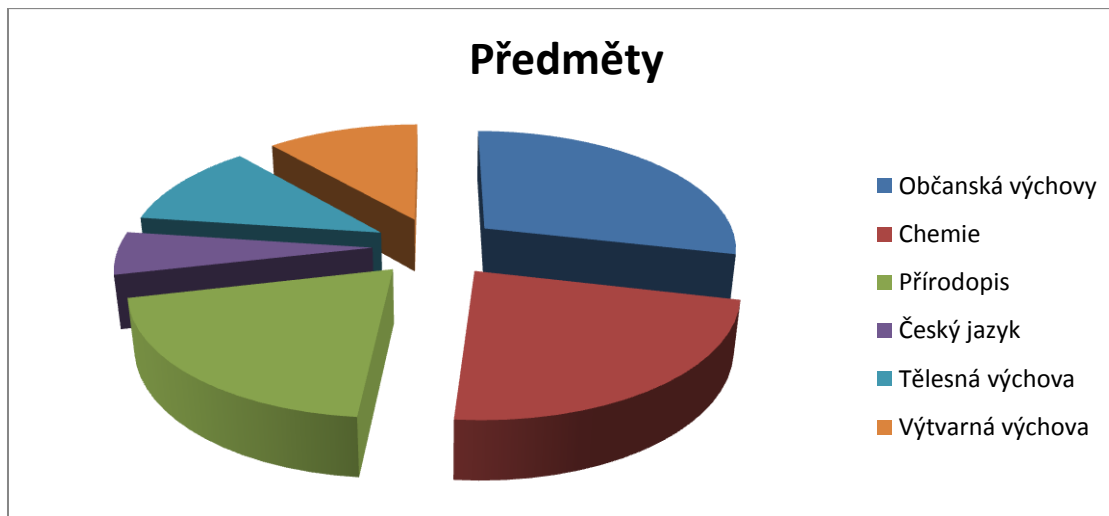
Přehled o situaci návykových látek na škole má celkem sedm respondentů, konkrétně tři učitelé a čtyři učitelky. Překvapilo mě, že učitelé mají vesměs u žáků důvěru, neboť se svými problémy se učitelům svěřují. Osm z deseti učitelů uvedlo, že žáci se svěřují, někdo dokonce dochází za učiteli pravidelně.

Graf 7: Důvěra učitelům

Všichni učitelé potvrdili, že na jejich škole se nacházejí žáci, kteří mají problémy s návykovými látkami jako je alkohol, tabákové výrobky – žáci je konzumují mimo školu – v parcích, na zábavách atd. Alarmující je fakt, že v poslední době škola řešila nemalý počet

přestupků s marihuanou. Žák bral doma rodičům marihuanu, kterou nosil do školy a šířil ji mezi spolužáky.

Graf 8: Vhodné předměty k výkladu problematiky drog

V grafu 8 jsou zpracovány předměty, které učitelé uváděli jako vhodné k výkladu problematiky drog. Nejvíce z nich upřednostňují občanskou výchovu, kterou má ZŠ Borovany spojenou s předmětem rodinná výchova. Dále by mohla být látka zahrnuta do přírodopisu a chemie. Dalšími předměty, kde by se žáci věnovali problematice návykových látek, jsou tělesná výchova s důrazem na pohyb, fair play, poté výtvarná výchova, kde by žáci mohli vytvořit plakát nebo koláž pro prevenci drog a český jazyk, kde napíšou slohovou práci na téma Drogy a naše společnost.

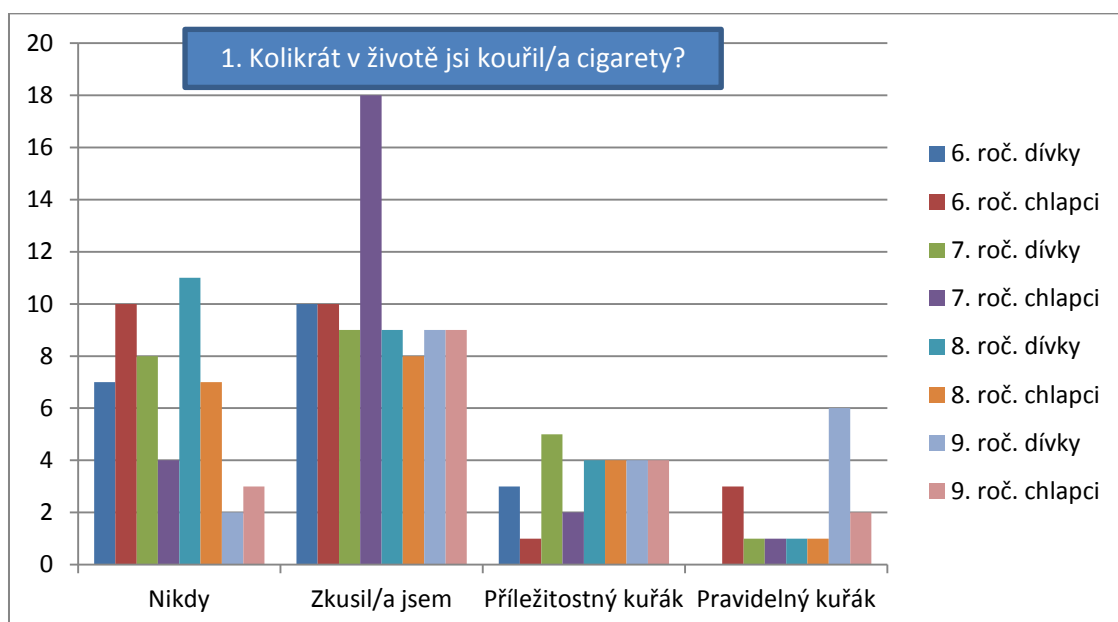
Čtyři učitelky a dva učitelé uvedli, že ve svých předmětech se návykovým látkám věnují. Zbylí učitelé ve svých předmětech nevěnují drogám pozornost. Na poslední otázku: „S jakými patologickými jevy se škola nejčastěji potýká?“ odpověděli dotazovaní učitelé, že největším problémem jsou tabákové výrobky. Žáci již v raném věku kouří, často v blízkosti školy, někteří žáci dokonce svých chováním záměrně provokují učitele. Učitelé vědí, že někteří žáci o víkendech, někdy i přes týden požívají alkohol. Další patologickými jevy, s kterými se lze na škole setkat, je nevhodné chování při hodině a v minimální míře záškoláctví. Poslední měsíc však škola řešila problémy s marihuanou u skupiny žáků.

7.2 Výsledky dotazníku pro žáky

V níže uvedené tabulce je zpracován celkový počet dotazovaných žáků, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření ve dnech 24. – 28.3.2014.

Pohlaví	Ročník			
	6.	7.	8.	9.
Chlapci	24	25	20	18
Dívky	20	23	25	21
Celkem	44	48	45	39

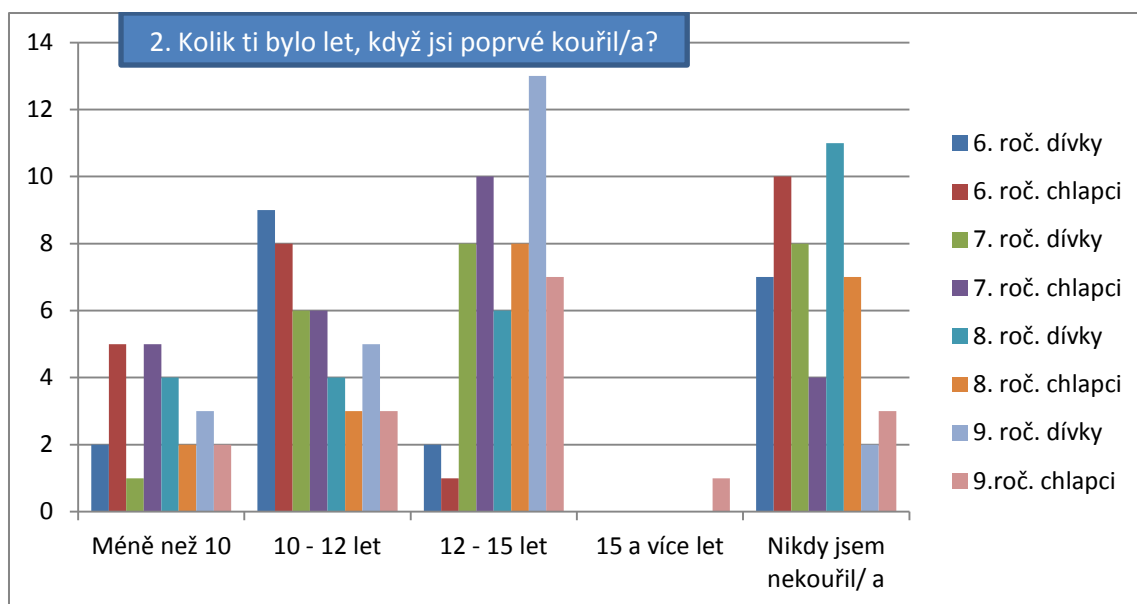
Tab.3: Přehled respondentů z řad žáků

Graf 9: Kolikrát v životě jsi kouřil/a cigarety?

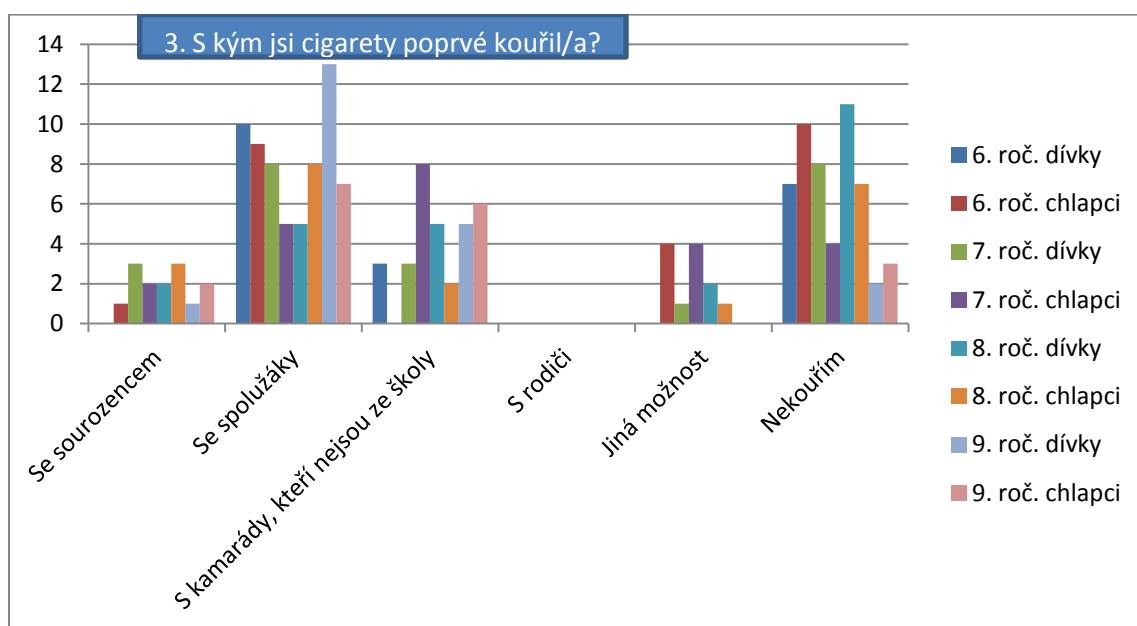
Z grafu je zřejmé, že cigaretu nikdy nekouřilo 52 žáků 2. stupně Základní školy Borovany. Zkušenost s cigaretami má 10 žákyň a 10 žáků 6. ročníku, 9 žákyň a 18 žáků 7. ročníku, 9 žákyň a 8 žáků 8. ročníku a 9 žákyň s 9 žáky z 9. ročníku. Přitom všichni dotazovaní žáci uvedli, že cigaretu vyzkoušelo max. 7 krát. Příležitostnými kuřáky je dohromady 27 respondentů, z toho 3 žákyně a 1 žák z 6. ročníku, 5 žákyň a 2 žáci 7. ročníku, 4 žákyně a 4 žáci 8. ročníku a 4 žákyně se 4 žáky z 9. ročníku. Pravidelně cigarety užívá 15 žáků 2. stupně.

Když jsem se v dotazníku ptala na věk, kdy poprvé žáci cigaretu ochutnali, dostalo se mi následujících odpovědí.

Graf 10: Kolik ti bylo let, když jsi poprvé kouřil/a?

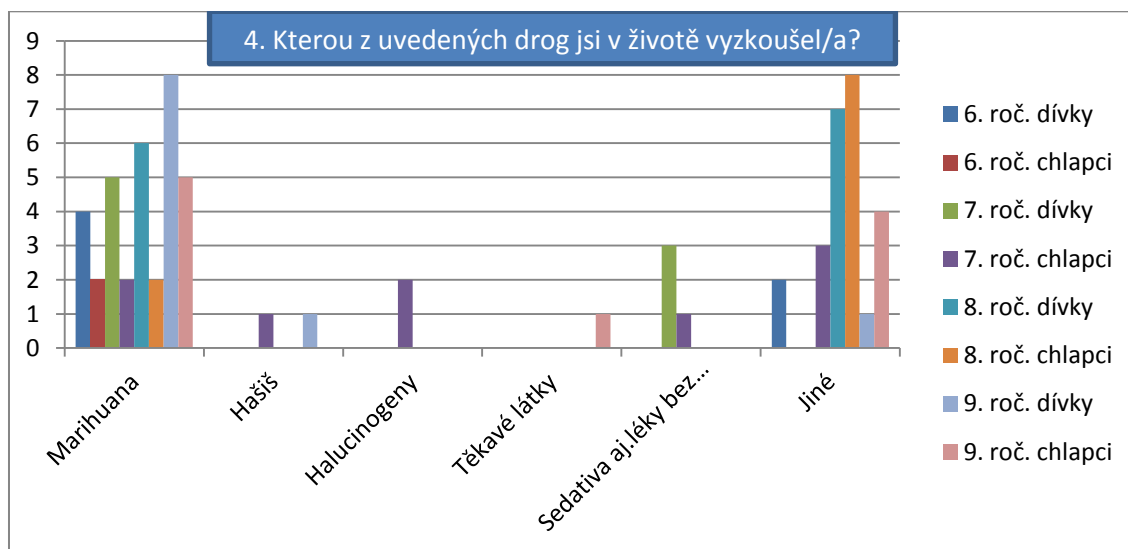
7 žáků z 6. ročníku, 6 žáků ze 7. ročníku, 6 žáků z 8. ročníku a 5 žáků z 9. ročníku ochutnalo chuť cigaret ještě před desátým rokem věku. Kolem 10. – 12. roku ochutnalo cigarety dohromady 44 respondentů, z toho 24 žákyň a 20 žáků. Ve věku 12 – 15 let kouřilo cigarety 55 žáků – 2 žákyň a jeden žák 6. ročníku, 8 žákyň a 10 žáků ze 7. ročníku, 6 žákyň a 8 žáků z 8. ročníku a 13 žákyň spolu se 7 žáky 9. ročníku. Pouze jeden žák odpověděl, že cigaretu poprvé kouřil, když mu bylo více než 15 let.

Graf 11: S kým jsi cigarety poprvé kouřil/a?

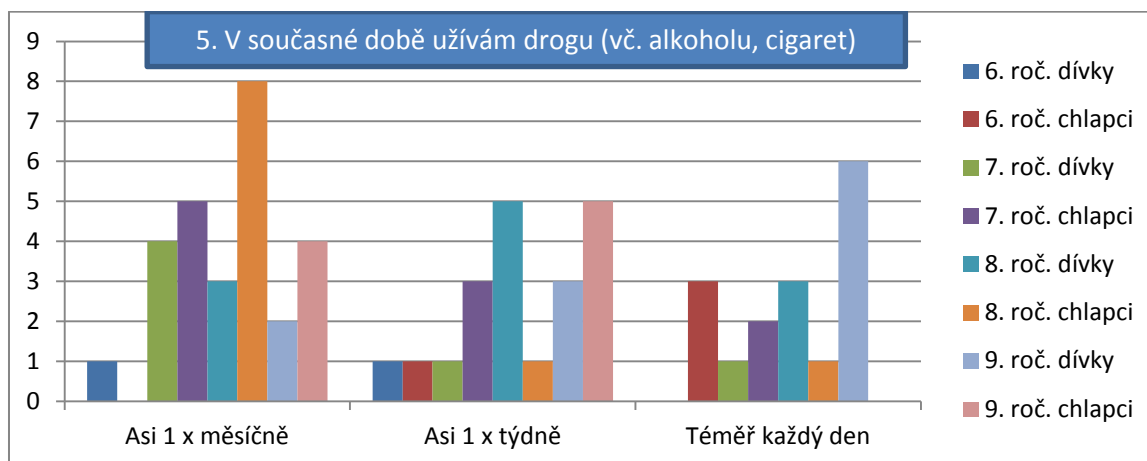
Nejčastěji žáci 2. stupně kouří společně se spolužáky. Oproti tomu pouze 2 žáci ze 7. ročníku kouřili svou první cigaretu s rodiči. Ostatní žáci zkusili první cigaretu buď s kamarády, kteří borovanskou školu nenavštěvují, nebo se sourozenci. Dále jsem do grafu zapojila i část nekuřáků, tj. 52 žáků z 2. stupně.

Velmi mě zajímalo, zda žáci vyzkoušeli i jiné návykové látky, např. marihuanu, hašiš, LSD aj. Zde uvádím výsledky dotazníkového šetření.

Graf 12: Kterou z uvedených drog jsi v životě vyzkoušel/a?

V každém ročníku se vyskytli alespoň 2 žáci, kteří mají zkušenost s marihuanou. Udivilo mě, že marihuanu konzumují více dívky nežli chlapci. Hašiš vyzkoušeli pouze dva žáci 2. stupně. S těkavými látkami má zkušenost jeden žák, se sedativy a jinými léky bez předpisu lékaře 3 žákyně a 1 žák. Žáci uváděli, že nejčastěji experimentují právě s alkoholem a tabákovými výrobky.

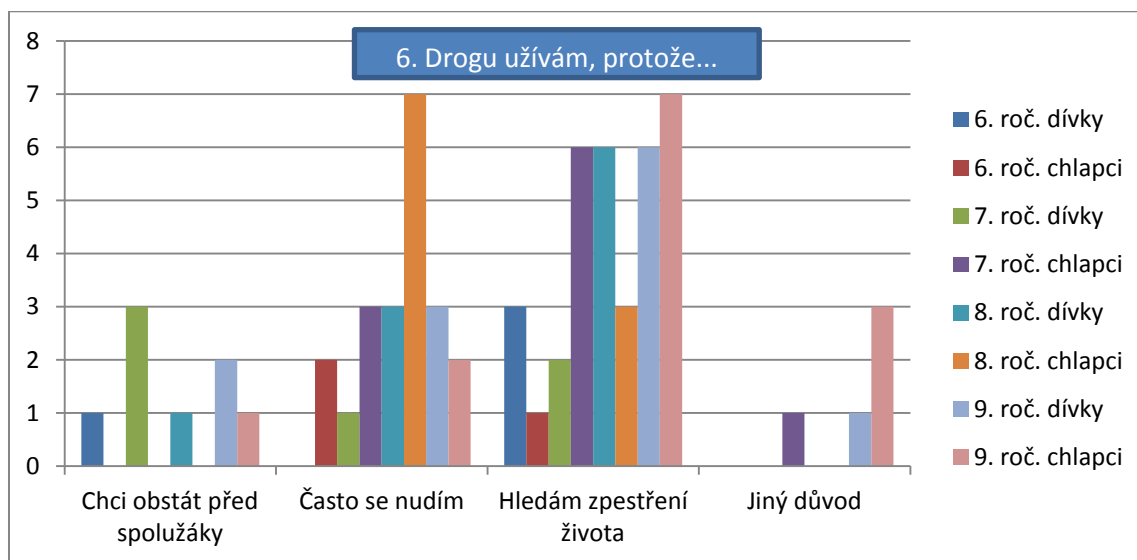

Graf 13: Četnost užívání drog žáky borovanské ZŠ

Na otázku, jak často užívají žáci návykovou látku (vč. cigaret a alkoholu), žáci odpovídali velice opatrně. Z výsledků je patrné, že ne všichni na tuto otázku odpověděli pravdivě.

Měsíčně užije návykovou látku celkem 27 žáků, asi 1x týdně drogu užije 20 žáků a každodenními konzumenty je dohromady 18 žáků.

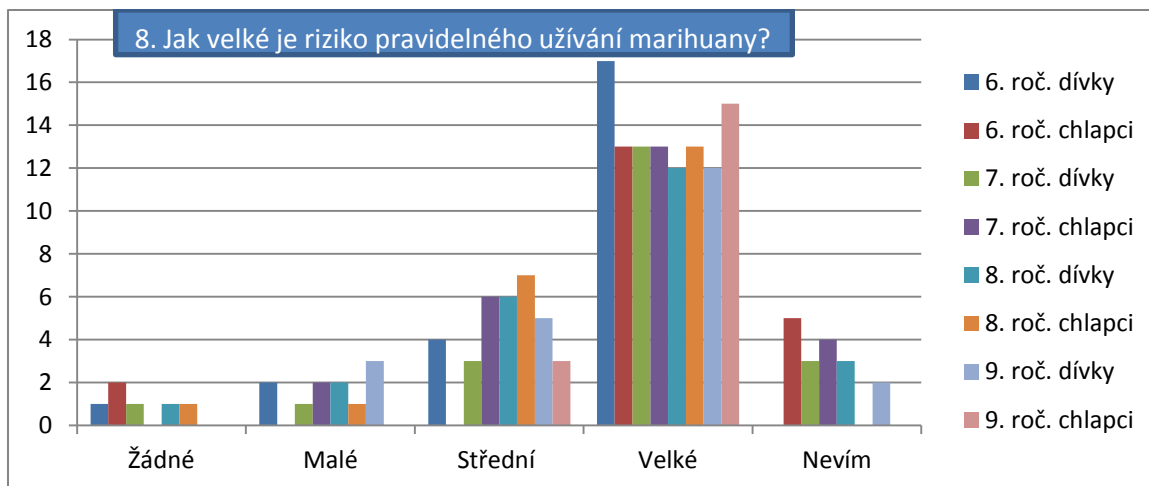
Nejčastějšími důvody, proč návykové látky mladiství konzumují, je hledání zpestření života, žáci se často nudí nebo chtějí obstát před ostatními spolužáky.

Graf 14: Důvody užívání drog

Celkem 34 žáků hledá zpestření života, 21 žáků uvedlo, že se často nudí, 8 žáků chce tímto obstát u svých vrstevníků a 5 žáků uvádí jiný důvod. Nejčastější odpověď zněla: „Prostě mi to chutná!“

Nejčastějšími pocity či prožitky, které žákům drogy dávají, jsou zvýšené sebevědomí, uvolnění a radost ze života. Pocity strachu a deprese žáci rozhodně netrpí. Návykové látky navodí pocity štěstí, spokojenosti.

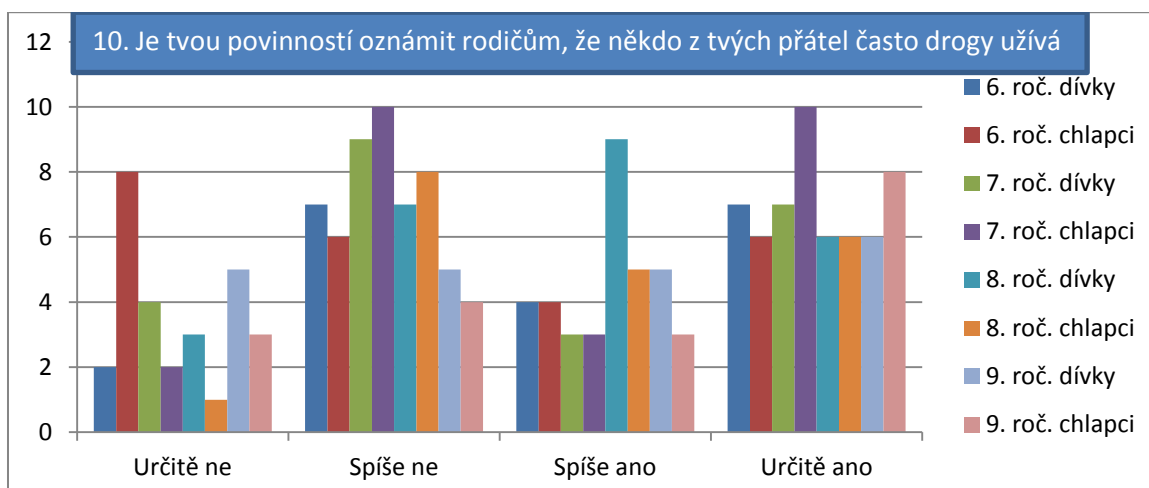

Graf 15: Jaké je riziko při pravidelném užívání marihuany?

Žáci mě velice mile překvapili. Celkem 108 respondentů uvedlo, že riziko pravidelného užívání marihuany je velké, 34 připouští střední riziko, 11 žáků uvádí malé riziko. Žádným rizikem pravidelného užívání marihuany si je jisto 6 žáků a 17 žáků odpověď nezná.

V deváté otázce se měli žáci zamyslet nad důvody, proč není dobré drogy brát. Zakroužkovali víceméně všechny možnosti. Shodli se na faktu, že drogy škodí zdraví, jsou příliš drahé, po jejich užití se člověk chová nevhodně. Často uváděli, že rodiče odsuzují lidi, kteří drogy berou. Žáci vědí, že drogy negativně ovlivňují výkonnost člověka a celou osobnost, mohou vést ke zločinu nebo násilí a zároveň většina by měla strach ze závislosti.

V následujícím grafu představuji výsledky desáté otázky: „Myslíš si, že by mělo být tvou povinností oznámit rodičům, že někdo z tvých známých či přátel často drogy užívá?“

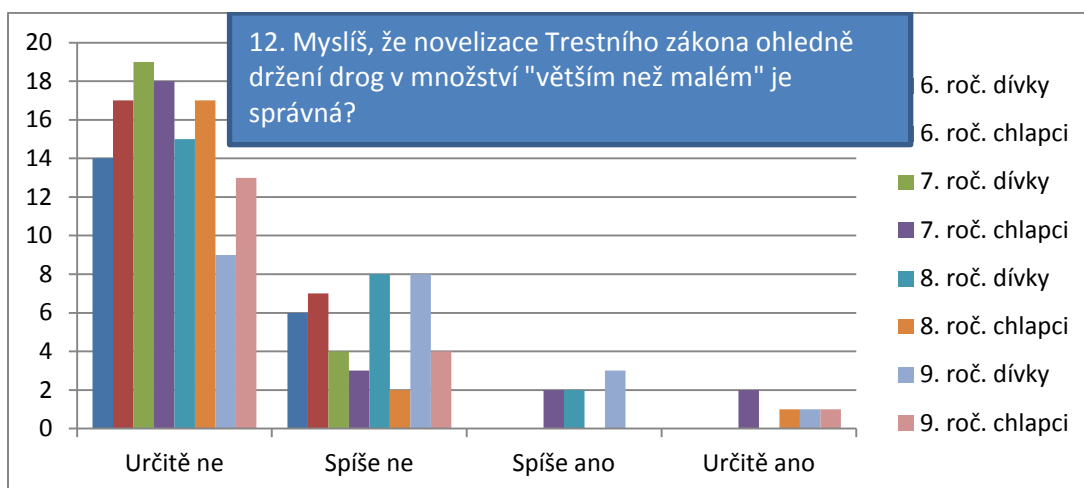

Graf 16: Povinnost oznámit drogy v mém okolí

Graf 17: Nabízel ti někdo ve škole (v blízkosti školy) někdy drogu?

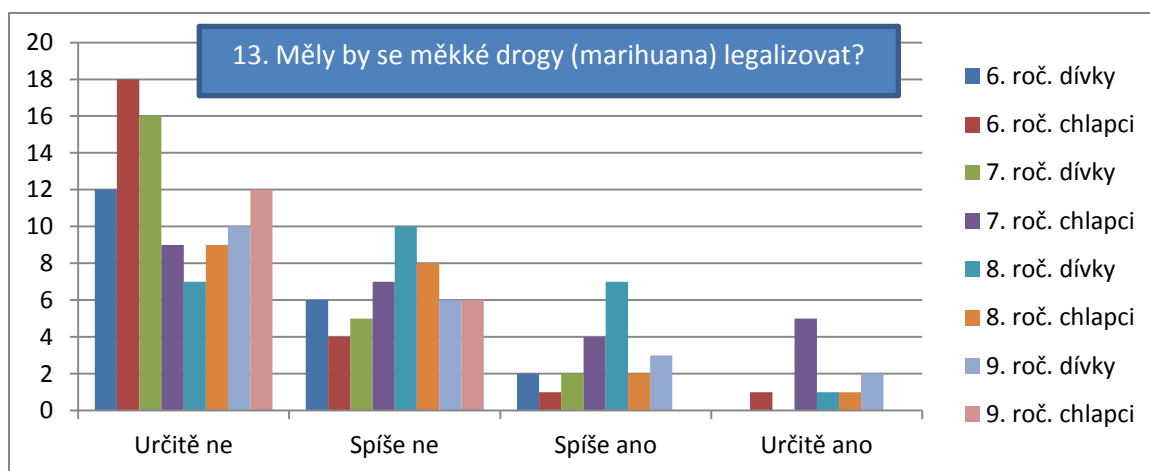
Z grafu je zřejmé, že ve škole nebo její blízkosti nejčastěji nikdo žákům drogy nenabízí. 24 žáků odpovědělo, že jim drogu nabízel spolužák, 17 žákům drogu nabízeli kamarádi z jiné školy a pouze 8 žáků odpovědělo, že jim drogy byly nabídnuty cizí osobou.

Graf 18: Náзор na novelizaci Trestního zákona ohledně držení drog

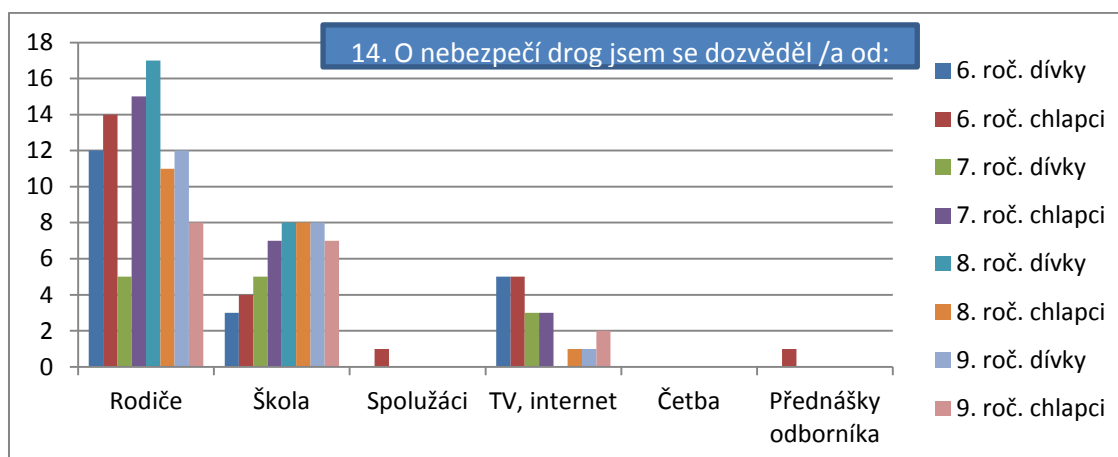
Žáci se převážně shodli, že novelizace Trestního zákona ohledně držení drog v množství „větším než malém“ není správná. Onu myšlenku potvrdilo celkem 57 žákyň a 62 žáků. Názor, že novelizace spíše správná není, sdílí 25 žákyň z řad respondentů a 16 dotazovaných žáků. O správnosti novelizace je rozhodnuto 8 žáků. Odpověď „spíše ano“ uvedlo 8 žáků.

Na výsledky následující otázky jsem byla velice zvědavá. Domnívala jsem se, že by se legalizace měkkých drog (marihuany) žákům líbila, proto mě překvapily názory žáků.

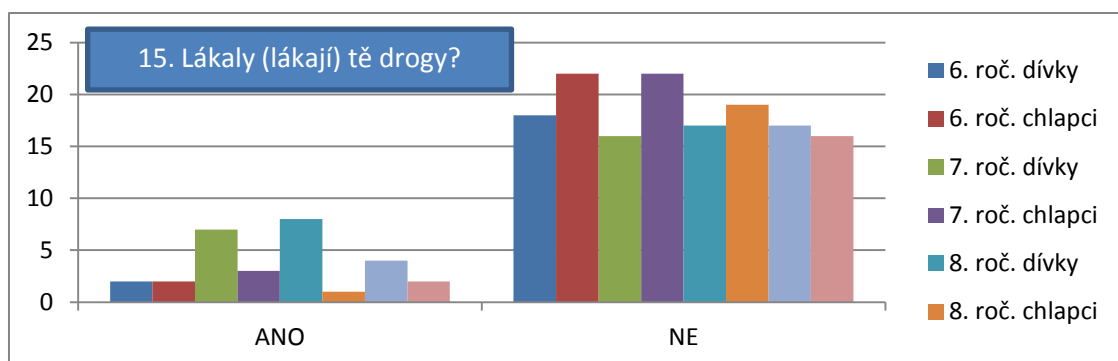
Graf 19: Legalizace měkkých drog

93 respondentů je určitě proti legalizaci měkkých drog, 52 žáků by raději legalizaci nepovolilo, naopak 21 žáků odpovědělo „spíše ano“ a 10 žáků je výhradně pro legalizaci měkkých drog.

Graf 20: Informace o nebezpečí drog

Žáky informovali o nebezpečí drog převážně rodiče a škola. Pouze jeden žák se dozvěděl o nebezpečí drog od spolužáků, 20 respondentů z internetu či televize a pouze jednomu žákovi daly veškeré informace přednášky odborníka.

Graf 21: Lákavost drog

21 dívek a 8 chlapců uvedlo, že je drogy lákají. Převažuje ale názor, že drogy nejsou pro žáky lákavé. Přesto se však domnívám, že děti drogy lákají, a to velice. Myslím si, že jsou pro mladé lidi velmi atraktivní, neboť chuť zakázaného ovoce chtějí vyzkoušet. Dle mého názoru si pod pojmem „droga“ žáci představují pouze tvrdé drogy jako je kokain, pervitin, heroin, extáze, avšak do drog nezahrnují látky jako tabák, alkohol, ... Nespočet žáků každý víkend tančí v oblaku kouře se skleničkou něčeho dobrého a troufám si říci, že džus to není.

16. otázka se týkala hodin věnovaných problematice drog. Ať už hodina občanské výchovy nebo přednáška odborníka, to vše se této otázky týkalo. Zde je třeba hodnotit každý ročník zvlášť, neboť šestým ročníkům jsou preventivní přednášky o návykových látkách věnovány později. Všichni žáci uvedli, že škola pořádá každoročně přednášky či besedy, které se zabývají problematikou drog. Žáci se také shodli, že o návykových látkách se dozívají v hodinách občanské výchovy, chemie a přírodopisu. Poslední otázka dotazníku zněla: „Daly ti tyto přednášky něco?“ Pokud žáci odpověděli „ANO,“ hovořili o nebezpečí drog, protože drogy ničí životy lidí. Odpověď „NE“ nebyla tak častá, avšak když se objevila, žáci ji zdůvodnili, že často informace znali, proto je ničím přednášky neobohatily.

7.3 Shrnutí výsledků aneb zpětná vazba nejen škole

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že žáci 2. stupně Základní školy Borovany mají s návykovými látkami bohaté zkušenosti, zejména pak s tabákovými výrobky. Řada žáků zkusila ve svém životě kouřit a 42 žáků u kouření cigaret zůstalo.

Věková hranice, kdy mladiství poprvé zakusí chuť cigaret, se pohybuje kolem 12 – 15 let. Žáci si vychutnávají cigarety nejraději v kruhu vrstevníků - spolužáků. Udivilo mě, že děti mají vskutku zkušenosti s marihuanou, a někteří dokonce s jinými tvrdšími drogami.

Žáci užívají drogy (vč. alkoholu a cigaret) často. Nebála bych se říci, že trávení volného času věnují v hojné míře konzumaci návykových látek. Důvody konzumace drog jsou různé. Potvrdilo se, že dnešní mládež se nudí, volný čas tráví poflakováním se a nicneděláním. Návykové látky užívají proto ke zpestření „nudného života“ a všedního dne.

Ačkoliv tři čtvrtiny respondentů odpovědělo, že riziko pravidelného užívání měkkých drog (marihuany) je velké, alespoň jeden žák v každém ročníku 2. stupně zkušenost s marihuanou měl. O nebezpečí drog jsou žáci informovaní především od rodičů a ze školních lavic. Přesto je nic nezastaví opojení marihuanou vyzkoušet.

Přestože žáci uvádějí, že je drogy spíše nelákají, můj názor je jiný. Usuzuji tak, jelikož jsem na dané škole měla několikrát praxi a borovanské žáky znám docela dobře. Dle mého názoru žáci do drog nezařazují alkohol a cigarety. Důvod je prostý. Tyto drogy neublíží ihned, jsou legální a pro mladistvé i nejpřístupnější. A protože dennodenně potkávám na ulici hloučky svých žáků s cigaretou, nemyslím si, že by drogy, byť v podobě cigaret (přestože nemají tak silné účinky jako drogy ilegální) dnešní mládež nelákaly.

8. Prevence na ZŠ Borovany

Ve škole by žáci měli nalézt optimální klima, aby se cítili dobře a bezpečně, aby docházelo ke zvýšení sociálních kompetencí žáků, k rozvoji schopností odmítnout různé formy sebeustrukce či porušování zákona. Preventivní výchovně vzdělávací působení musí být neoddělitelnou součástí každé školy. Ta musí žákům zajistit bezpečí a vhodné podmínky jejich rozvoje. Primární prevence školy je pod záštitou školního metodika prevence, který spolu s ostatními pedagogickými pracovníky realizuje tzv. Minimální preventivní program, který podléhá kontrole České školní inspekce.

V kapitole osm jsem zpracovala preventivní opatření na Základní škole Borovany. Zaměřila jsem se na Minimální preventivní program školy, který jsem v kapitole 8.3 porovnála s programem Základní školy Máj1. Materiály jsem získala při praxi na obou školách. V kapitole 8.2 je popsána práce školního metodika prevence na ZŠ Borovany, představila jsem zde instituce, s kterými škola spolupracuje. Školního metodika prevence v současné době vykonává Mgr. Václav Doležal, který je zároveň i výchovným poradcem.

8.1 Preventivní program Základní školy Borovany

Jak jsem již zmínila, na zpracování Minimálního preventivního programu se podílí celý pedagogický sbor. Aby byl preventivní program účinný a mohly se stanovit jeho cíle, je zapotřebí zmapovat situaci ve škole. K tomu slouží informace získané od pedagogů, rodičů a žáků školy. Školní metodik prevence Mgr. Václav Doležal provádí individuální rozhovory s pedagogy v rámci soukromého pohovoru nebo pedagogických porad. Od rodičů jsou informace získávány prostřednictvím třídních schůzek a individuálním pohovorem. Žáci v hodinách na dané téma diskutují nebo probíhá individuální rozhovor.

Pro kvalitní prevenci na škole je zpracován Minimální preventivní program a volný čas žáků se škola snaží zaplnit školními aktivitami, nabídkou zájmových kroužků a možností strávit čas ve školní družině či klubu. Školní metodik prevence a ředitel školy ve spolupráci s třídními učiteli průběžně sledují podmínky výskytu sociálně nežádoucích jevů. Škola je vybavena odbornými příručkami, které mohou pedagogičtí pracovníci i rodiče podle potřeby využívat. Cílem preventivních opatření na škole je rozvíjet osobnost žáka a posilovat jeho pozitivní vlastnosti ve vztahu k sobě, k vrstevníkům, učitelům a občanům města. Je kladen důraz na rozvoj pozitivního klimatu ve škole.

Učitelům je zajištěno školení a besedy, které řeší aktuální problematiku nežádoucích jevů dětí a mladistvých. Pro žáky škola zprostředkovává celoroční volnočasové aktivity v podobě kroužků a jednorázové aktivity – besedy, přednášky.

Přehled jednorázových aktivit pro žáky		
Aktivita	Typ aktivity	Ročník
Bezpečný vstup do školního života	Preventivní program	všechny třídy
Šikana a kyberšikana	Preventivní program	6., 7.
Anorexie	Přednáška s besedou	8., 9.
Protidrogová prevence	Beseda	7.
HIV	Beseda	8., 9.
Protidrogová prevence	Přednáška	9.
Práce Policie ČR	Ukázka	6.-9.
Přednáška pro dívky	Přednáška	8., 9.

Tab. 4: Aktivity určené žákům

Školní metodik prevence také zřizuje centrální nástěnky, kde je propagován zdravý životní styl, upozornění na nebezpečí užívání návykových látek, nezodpovědné chování přenosu viru HIV, atd.

Základními úkoly v rámci Minimálního preventivního programu jsou:

1. Rozvíjet sociální dovednosti, odpovědnost za své chování, uvědomit si důsledky případných prohřešků.
2. Pěstovat schopnosti, řešit problémy, konflikty – umění řešit neúspěchy a kritiku.
3. Vytvářet pocit důvěry, zařazení do kolektivu vrstevníků, vytvořit atmosféru pohody a klidu.
4. Budovat právní povědomí.

Škola se snaží témata návykových látek zakomponovat do výuky. Zde jsem vytvořila tabulku, která uvádí, ve kterém předmětu a jakým způsobem se problematice drog věnují.

Zařazení návykových látek do výuky	
Předmět	Preventivní aktivita a její zaměření
Přírodopis	Zdravý životní styl, účinky kouření, alkoholu, HIV, pohlavně přenosné choroby
Občanská výchova a rodinná výchova	drogy, kriminalita, šikana, HIV, rozvoj osobnosti, zdravá výživa, režim dne, odpovědnost,...
Český jazyk	Slohové práce nan téma drogy a já, větné rozbory týkající se dané problematiky
Výtvarná výchova	Grafické znázornění tématu drog, šikany
Tělesná výchova	Snaha o získání pohybové aktivity u žáků, Fair-Play, vliv na zdraví
Chemie	Negativní vliv toxických látek na zdraví člověka

Tab. 5: Začlenění tématu drog do předmětů

V rámci výuky jsou využívány kromě tradičních metod práce i další metody, které se osvědčily. Výchova probíhá mezipředmětově. Jedná se např. o: zvyšování zdravého sebevědomí žáků, zkoumání vlastní osobnosti, vnímání individuálních odlišností dětí mezi sebou a přijímání těchto jevů, nácvik vzájemné úcty a důvěry, rozvoj schopnosti řešit potíže, základy etické a právní výchovy, všestranný rozvoj osobnosti žáka, ekologická výchova, návštěvy filmových a divadelních představení, koncertů, besed apod.

8.2 Práce školního metodika prevence na ZŠ Borovany

A) Metodická a koordinační činnost

Funkci školního metodika prevence v současné době vykonává Mgr. Václav Doležal (60 let). Vykonává metodickou, koordinační činnost, informační činnost a poradenskou činnost. Když škola zpracovává Minimální preventivní program, koordinuje jeho tvorbu a kontroluje jeho realizaci. Participuje na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškození a jiných patologických jevů. Metodicky vede činnosti pedagogických pracovníků školy v oblasti prevence (vyhledávání problémových projevů chování).

Dále koordinuje přípravy a realizaci aktivit zaměřených na zapojování multikulturních prvků do vzdělávacího procesu a na integraci žáků/cizinců. Cílem tohoto procesu je prevence rasismu, xenofobie a dalších jevů, které souvisí s otázkou přijímání kulturní a etnické odlišnosti. Mgr. Václav Doležal spolupracuje s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku prevence nežádoucích jevů. Při potížích kontaktuje odpovídající odborné pracoviště a podílí se na intervenci a další péči v případě akutního výskytu sociálně nežádoucích jevů. Úkolem metodika prevence je shromažďovat odborné zprávy, informace z poraden a specializovaných zařízení v rámci prevence a vede písemné záznamy umožňující doložit rozsah a obsah činnosti školního metodika.

B) Informační činnost

Mgr. Doležal zajišťuje a poté předává informace o problematice nežádoucích jevů pedagogickým pracovníkům školy, prezentuje výsledky preventivní práce školy a získává nové odborné informace a zkušenosti. Žákům poskytuje potřebné informace týkající se problematiky návykových látek a zprostředkovává jim besedy nebo přednášky, které žáky poučí a obohatí o nové zkušenosti s drogami.

C) Poradenské činnosti

Žákům, jejich zákonným zástupcům i pedagogům poskytuje poradenské služby, případně zajišťuje péči odpovídajícího odborného pracoviště (ve spolupráci s třídními učiteli). Spolupracuje s učiteli při zachycování varovných signálů spojených s možnostmi rozvoje nežádoucích jevů u jednotlivých žáků a tříd, sleduje úroveň rizikových faktorů.

D) Spolupráce

Borovanská základní škola spolupracuje dlouhá léta s Pedagogicko - psychologickou poradnou v Českých Budějovicích, dětskou lékařskou MUDr. Janou Kaderovou, Policií ČR, Odborem sociálních věcí v Trhových Svinech.

8.3 Komparace Minimálních preventivních programů

Tato kapitola porovnává dva preventivní programy škol. Ke komparaci jsem zvolila Minimální preventivní program Základní školy Borovany a Preventivní strategii Základní školy Máj 1. Přístup k informacím preventivních programů jsem měla jako praktikantka na obou školách.

Obě školy mají zájem na zvýšení odolnosti dětí a mládeže vůči sociálně nežádoucím jevům. Cílem obou minimálních preventivních programů je, aby se preventivní výchovně vzdělávací působení stalo neoddělitelnou součástí výuky a života školy. Stejně tak mají žáci obou škol možnost využít nabídky volnočasových aktivit a programů, kde se mohou uplatnit všechny děti.

Na programu Základní školy Máj1 mě mile překvapil jeden z vytyčených sociálně patologických jevů, které škola zahrnuje do svých preventivních opatření. Jsou jím virtuální drogy (počítače, televize, video) a gamblerství. Vývoj moderních technologií jde kupředu velmi rychle, ale tyto nové možnosti a online svět ohrožují dnešní mládež. Skutečnost nebezpečí moderních technologií si řada z nás vůbec neuvědomuje. Žáci tráví svůj volný čas často doma na internetu. Proto se domnívám, že poukázat na virtuální drogy je dost podstatné. Jako další přínos pro školní prevenci vidím možnost žáků docházet do Salesiánského střediska.

Přestože se ZŠ Máj1 snaží zapojit do prevence také rodiče, v tomto směru nabízí více možností ZŠ Borovany. Program „*Sportem proti drogám*“ využívá škola již několik let. Aktivní rodiče pořádají pro děti základní školy sportovní dny, turnaje a celoročně různé soutěže. Kladně hodnotím také letní dětský tábor v Nakolicích, který zprostředkovává právě ZŠ Borovany. Rodiče, pedagogové i další pracovníci školy se podílejí na organizaci tří běhů dětských táborů. LDT v Nakolicích navštěvují každým rokem žáci ZŠ Borovany, ale také děti z přilehlých obcí a měst.

Zatímco ZŠ Borovany vyniká zapojením rodičů do aktivit školy, ZŠ Máj1 zase nabízí větší množství projektů, do kterých se škola zapojuje. Líbí se mi projekt „*Děti dětem*,“ který probíhá ve dvou etapách v šestém ročníku. Tento projekt je postaven na spolupráci s mateřskými školami v oblasti sídliště Šumava. Jeho cílem je vést žáky školy k vzájemné toleranci, zodpovědnosti a zohledňování potřeb dětí různé věkové kategorie.

Nelze říci, že jeden z uvedených programů je zpracován lépe a jeho strategie k prevenci nežádoucích jevů by byla lepší. Obě školy nabízejí žákům to nejlepší, co lze. V rámci minimálních preventivních programů poskytují školy svým žákům informace z oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů s výcvikem v sociálních dovednostech. Preferují přístupy zaměřené na oblast zdravého životního stylu a aktivního sociálního učení. Oba programy jsou zpracovány s ohledem na věk a osobní charakteristiky jedinců.

9. Příběhy narkomanů

V této kapitole vás seznámím s příběhy lidí, které znám buď osobně, nebo se vyskytovali v mém blízkém okolí. Jsou to lidé závislí na návykových látkách. Někdo z nich vyrůstal v úplně a funkční rodině, jiný v dysfunkční rodině, přesto se ale všichni tři uchýlili k drogám. Zpracovala jsem tři příběhy lidí, které mají poukázat i na fakt, že ne vždy je dysfunkční rodina hlavním spouštěčem drog. Do problémů s návykovými látkami se často dostávají i jedinci z plně funkčních rodin.

9.1 Milan

Kdyby Milan žil, bylo by mu dnes už hodně přes padesát. Narodil se jako první dítě rodičům, kteří se krátce po svatbě rozvedli. Milana si rodiče přehazovali, až se nakonec ocitl v dětském domově. Prý byl hodně zlobivé dítě. Nějakou dobu se mu blýskalo na lepší časy, protože se dostal do pěstounské rodiny. Bohužel, ta si péči po devíti měsících rozmyslela a Milan se ocitl zpět v dětském domově.

Milan rostl střídavě v domově a střídavě v diagnostickém ústavu. Zlobit nepřestal, naopak se naučil čichat ředidlo. Pouliční drogy přinesla až doba po listopadu 89, kdy se otevřely hranice.

Našel si práci a bydlel na ubytovně. Pak se rozpomněli příbuzní, konkrétně babička, že už toho na kluka bylo dost, a tak chvíli bydlel u ní. Už nezlobil, ale míval agresivní nálady, trápily ho vidiny pavouků a hadů, věčně olezlé rty a nos od výparů, které dobrovolně vdechoval přes kapesník. Býval podrážděný, míval zimnice a odmítal jíst. Babičku jeho stavy trápily, a protože to byla v jeho životě jediná osoba, která se mu snažila alespoň nějak pomoci, odstěhoval se zpátky na ubytovnu. Zemřel na poškození plic při ředidlovém dýchánku krátce nato.

9.2 David

David se narodil ve stejný den a rok jako já. Jako malé děti jsme si spolu hráli, protože bydlel s rodiči u své babičky, která má domek vedle našeho. Chvíli jsme spolu chodili do mateřské školy, pak se jeho rodiče rozvedli a David se s matkou odstěhoval do Českých Budějovic. Jeho rodiče střídali partnery, pořídili Davidovi mnoho nevlastních sourozenců a David tak nějak nepatřil nikam. Po době „chvíli u otce, chvíli u matky,“ si ho vzala k sobě

babička, a tak jsem s Davidem zase chodila asi čtyři roky do školy. I ve třídě byl svým způsobem cizinec, protože se s dětmi nikdy nestihl sžít. Rodiče mu občas vynahradili to, že žije s babičkou, nějakým drahým dárkem. Začal kouřit, sehnal si marihuanu a do školy chodil jako frajer. Někdy při vyučování pospával, nenosil úkoly ani pomůcky a z celkem šikovného kluka s dobrými školními výsledky se stal postrach školy. Po ukončení základní školy šel na učňovské středisko, které nedodělal. Občas se ještě v Borovanech objevil, poté mi zmizel z očí. V Českých Budějovicích se s partou, kde všichni brali drogy a nikdo nepracoval, toulali po městě. David se mi ozval před třemi lety, z vězení. Potřeboval peníze na drogy, tak kradl auta a prodával je na náhradní díly. Psával mi mnohastránkové dopisy, jak je mu všechno líto, jak si zničil život, jak to všechno, až mu vyprší trest, napraví.

Realita bývá jiná. Po výkonu trestu se pracovní nabídky nehrnou. Babička Davidovi nabídla azyl na přechodnou dobu, sehnala mu práci. Teď ho vídám s partou podivných lidí, jak zabíjí čas den po dni a vzpomínám, jak v dopisech přesvědčivě sliboval, že jeho další cesta životem bude už ta pravá.

9.3 Tereza

Tereza se narodila do úplné rodiny, vyrůstala v láskyplném prostředí a rodiče pro ni chtěli určitě jen to nejlepší. Její matka chtěla ještě víc, a to, aby se s mužem a malou Terezou odstěhovali od rodičů manžela a žili sami. Rodiče se nedohodli na jiném bydlení a výchovu Terezy převzala navzdory protestům její matky do svých rukou babička. Pokud měla jít malá Tereza po obědě odpočívat a plakala, babička si k mladým pro vnučku došla, vyzvedla ji z vězení postýlky a cestou na zahradu jí vyprávěla, že nemusí spinkat, když se jí zrovna nechce. Ona - babička – to zařídí.

Babička postupem času zařizovala mnoho dalších věcí, až se přihodilo, že Tereza poslouchala výhradně babičku, a po čase, když trochu poporostla, nikoho. Matka měla ještě nějakou dobu snahu Terezu směřovat, ale babička měla poslední slovo, a tak časem matka rezignovala úplně. Tereza už na druhém stupni základní školy nemusela dělat úkoly, chodit večer včas domů jako její spolužáci. Svým vrstevníkům se úplně odcizila, a to nikdy nebyla dítě, které by bylo obklopeno kamarády.

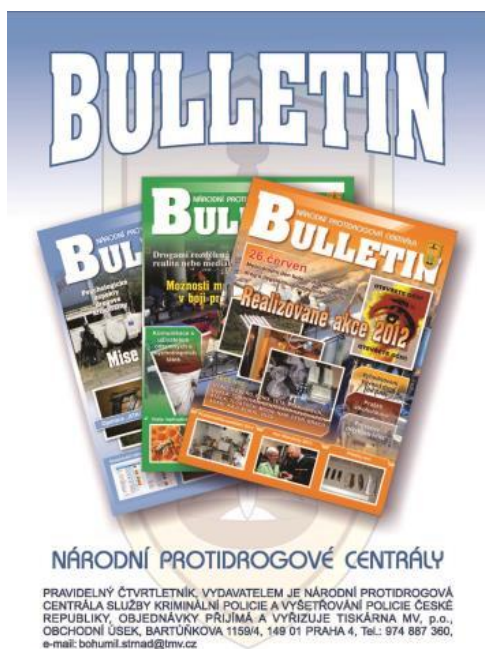
Našla se v partě starších feťáků. V devatenácti letech má dokončené základní vzdělání, někdy přijde domů, někdy pospává v krabicích v průjezdu, a když potká na ulici babičku,

dělá, že ji nezná. Pracovníkům terénní sociální služby se pravidelně přiznává k užívání pervitinu a marihuany. Tenhle život ji baví.

10. Spolupráce s Policií ČR

Nejen škola má zájem ochránit své žáky před nežádoucími jevy společnosti. Do preventivních opatření se zapojuje také Policie ČR, která dennodenně přijde do styku s návykovými látkami, s mladistvými v podnapilém stavu, s drobnými krádežemi dětí apod.

Pro více informací k problematice návykových látek u mladistvých jsem oslovila policii v Českých Budějovicích. Po krátkém rozhovoru s policistou z protidrogového oddělení jsem získala potřebné materiály. Tato kapitola se zabývá problematikou drog u dětí a mládeže na 2. stupni základní školy, konkrétně případem z Českobudějovicka, který byl v minulém roce pro policisty velkým oříškem. Dále jsem zpracovala informace z Bulletinu, který je také dostupný na stránkách Policie ČR.

Obr.2: Bulletin

10.1 Případ z roku 2013, České Budějovice

Českobudějovičtí policisté se v roce 2013 zabývali případem nezletilého chlapce (14let), který navázal intimní poměr s jednadvacetiletou ženou. Chlapec byl žákem nejmenované základní školy v Českých Budějovicích. Jejich vztah trval 2 roky. Po tuto dobu spolu měli intimní styk a společně kouřili marihuanu, kterou kupovala mladá žena od budějovických dealerů. Nezletilý chlapec nosil však marihuanu do školy, kde ji spolu se spolužáky konzumovali a dále ji spolužákům prodával.

Žena byla trestně stíhána za přečin pohlavního zneužití dle §187 ods. 1 trestního zákoníku a obviněna ze zločinu nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými látkami dle §283 ods.2 písm. d trestního zákoníku. Jednadvacetiletá žena byla odsouzena k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání dvou let. Nezletilci bylo soudem uloženo napomenutí s výstrahou za další distribuci marihuany.

10.2 Co je Bulletin?

Jedná se o „výtisk informačního bulletinu Národní protidrogové centrály Policie České republiky. Cílem čtvrtletníku je informovat odbornou veřejnost o nejrůznějších aspektech a vývojových tendencích v oblasti drogové kriminalistiky, sjednocovat postup orgánů policie ve vyhledávání a odhalování nedovolené výroby, vývozu, dovozu, převozu, šíření a obchodu s drogami, publikovat nejzajímavější uzavřené případy na území České republiky i v zahraničí s poučeními z toho plynoucími.“⁴⁸

10.3 Bulletin

Z následujícího čtvrtletníku⁴⁹ č. 1/2013 jsem zpracovala následující informace.

Nejužívanější drogou mezi mladistvými je marihuana, která je doménou právě teenagerů ve věku 12 – 16 let. Alarmující je skutečnost, že Česká republika patří v Evropě mezi země

⁴⁸ Policie České republiky: Národní protidrogová centrála SKPV PČ. POLICIE ČR. *Bulletin* [online]. Policie ČR, 2014, 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/bulletin.aspx>

⁴⁹ *Národní protidrogová centrála Bulletin*. Oddělení vydavatelství obchodního odboru Tiskárny MV, 2013, roč. 2013, č. 1. ISSN 1211-8834. Dostupné z: https://www.email.cz/download/i/M8B88Onb3jtUq2Rxu84FFJwpyDLxEzcrqlAwE5y2cmELsylvnEty1gc2g12pZrGN21LjvgkA/Bulletin%201_2013.pdf

s nejvyšší prevalencí užívání většiny sledovaných návykových látek; s konopnými látkami má zkušenost podle studie ESPAD 45% šestnáctiletých.

Marihuana je oblíbená proto, že je z ilegálních drog nejdostupnější a také přístup k ní není složitý. Obchoduje se s ní všude (škola, bary, restaurace, koncerty a festivaly) a její cena je nízká. Nikdo snad nemůže věřit v dříve zažité klišé, že dealerem drog je muž, který před školou nabízí bonbóny. Dnes se děti k nelegálním drogám dostanou přes kamarády, spolužáky či starší sourozence.

„Studie ESPAD byla poprvé realizována pod záštitou Pompidou Group Rady Evropy v roce 1995 jako školní dotazníkové šetření v 26 zemích Evropy.“⁵⁰ Poslední sběr dat proběhl v roce 2011, zúčastnilo se ho 36 evropských zemí. Z celého výzkumného šetření uvádím následující výsledky. Z nelegálních drog uváděli respondenti v r. 2011 nejčastější zkušenosti s konopnými látkami (42,3%). Za konopnými produkty se umístila léčiva se sedativním účinkem (10,1%), čichání rozpouštědel (7,8%), halucinogenní houby (6,9%). Zkušenosti s LSD pak mělo 5,1% respondentů, s extází přišlo do kontaktu 3,3%, amfetaminy vyzkoušela 2% mladistvých a heroin s kokainem ochutnalo 1,4% dotazovaných. Byly potvrzeny rozdíly v užívání drog mezi pohlavím. Chlapci vykazovali vyšší zkušenosti s návykovými látkami než dívky.

V České republice na realizaci projektu ESPAD spolupracuje Psychiatrické centrum Praha, Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti a Lékařské informační centrum spolu s agenturou INRES – SO – NES.

Český dotazník měl v roce 2011 16 stran a obsahoval 55 otázek. Cílovou skupinou byli studenti ve věku 16 let. Jednalo se o mladistvé narozené roku 1995. Při výzkumu byl zohledněn fakt, že respondenti narození v tomto roce jsou studenty zejména prvních ročníků středních škol, avšak část z nich ještě navštěvuje poslední ročník základní školy. V roce 2011 tvořilo výběrový soubor 3 913 žáků.

Alespoň jednu zkušenost s ilegální drogou mělo 43% šestnáctiletých žáků, kteří nejvíce experimentovali s hašišem a marihuanou (42%). Halucinogeny zkusilo v ČR celkem 7%

⁵⁰ KAPROVÁ, Martina a Miloš VANĚČEK. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách. *Národní protidrogová centrála Bulletin*. 2013, roč. 2013, č. 1, s. 15-21. Dostupné z: https://www.email.cz/download/i/M8B88Onb3jtUq2Rxu84FFJwpyDLxEzcrqlAwE5y2cmELsylvnEty1gc2g12pZrGN21LjvgkA/Bulletin%201_2013.pdf

dotazovaných, LSD 5%, extázi 3% a pervitin 2% žáků. Překvapil mě počet žáků z řad těch, kteří užili léky se sedativním účinkem bez doporučení lékaře (10%) a čichání rozpouštědel (8%). Žáci se vyjádřili, že již ve věku 13 let měli nejčastěji zkušenosti s kouřením tabákových výrobků (68%), pitím piva (71%), vína (56%).

Je patrné, že žáci mají bohaté zkušenosti s návykovými látkami a neustále se utvrzují, že věk „narkomanů“ klesá, zatímco jejich zkušenosti a zážitky s drogami by se do jedné knihy nevešly.

11. Analýza učebnic občanské výchovy

V této kapitole jsem se věnovala analýze učebnic občanské výchovy pro žáky 6. – 9. ročníku základních škol. Jedná se o učebnice nakladatelství Fraus, které odpovídají záměrům Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Cílem analýzy bylo prozkoumat učebnice Fraus a zjistit, jak je zde zpracována problematika návykových látek a jejich zneužívání. Zpracovala jsem starší vydání učebnic, neboť trh přišel nyní také s novinkou. Oblíbené učebnice občanské výchovy jsou nyní aktualizovány. V nabídce je samostatná učebnice občanské výchovy pro 6. - 9. ročník a rodinná výchova je nahrazena Výchovou ke zdravému životnímu stylu. Nová vydání obsahují zaktualizovaná témata v souladu se současnými poznatky, kladou důraz na činnostní a projektovou výuku, obsahují např. také odstupňované úkoly dle obtížnosti, apod. Nakladatelství Fraus nabízí nově mimo jiné i učebnice ve formátu Flexibook, které jsou vhodné nejen pro počítač, ale i mobilní telefony.

11.1 Učebnice občanské výchovy Fraus

Učivo je pojímáno jako prostředek k dosažení klíčových kompetencí, tedy dovedností potřebných pro praktický život, jejich účinného a komplexního využívání. Při výběru učiva zohledňuje Fraus platný vzdělávací program „Zdravá škola.“ Zaměřila jsem se na téma návykových látek, zejména na informace, které žákům učebnice občanské výchovy předávají, jaká témata byla do této problematiky zakomponována a jakou metodou je látka žákovi vysvětlena. Dále uvádím jednotlivé příklady úkolů nebo otázek, které jsou k tématu určeny.

Přehledně jsem zpracovala každou učebnici pro daný ročník zvlášť. Učebnice obsahují vždy blok občanské výchovy a blok rodinné výchovy. Učebnice jsou zpracovány tak, že jednotlivá témata spolu souvisejí, důraz je převážně kladen na zdravé a silné dítě, osobní bezpečí člověka (např. Osobní bezpečí, Režim dne, Člověk ve zdraví a nemoci, Člověk v sociálních vztazích, Zdravá výživa, Životní plány a cíle,...). Na tato témata poté navazuje obsáhlá kapitola zabývající se zneužíváním návykových látek, kde se žáci podrobně seznamují se zneužíváním drog, jejich účinky a důvody, které vedou mladistvé k jejich užívání.

S těmito učebnicemi jsem pracovala také na Základní škole Borovany, kde jsem absolvovala souvislou praxi z občanské výchovy. S učebnicí se pracuje dobře, neboť je přehledná, nabízí kvalitní informace, je obohacena ilustracemi a učitel má k dispozici také

metodickou příručku, která nabízí metody a nápady, kterými hodinu občanské výchovy může pedagog obohatit, jak danou látku vyučovat.

V každé učebnici jsem vyhledala témata týkající se problematiky návykových látek, která jsem blíže specifikovala. Oceňuji učebnice Fraus⁵¹, protože této látce věnují dostatek času a prevenci nepodceňují. V následujících sekcích popisují jednotlivé zpracování učebnice daného ročníku a zároveň se k jejímu zpracování vyjadřují.

Obr. 3: Ukázka učebnic nakladatelství Fraus

⁵¹ Fraus: Učebnice Fraus. FRAUS. *Učebnice Fraus.cz: Občanská výchova, rodinná výchova* [online]. 2014 [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <http://ucebnice.fraus.cz/obcanska-vychova-rodinna-vychova/>

11. 2 Učebnice pro 6. ročník

V šestém ročníku se začínají žáci blíže seznamovat s problematikou návykových látek. S příchodem na 2. stupeň problém zneužívání drog žáky provází v každém ročníku, kdy se dozvídají, co se drogou rozumí, jaké má účinky na psychiku člověka a jaké druhy drog jsou na českém trhu k mání.

Učebnice 6. ročníku pracuje hodně s tématem rodiny. Rodina by měla být ostrovem vzájemnosti, jistoty, bezpečí a nezištné lásky, aby v ní bylo vytvořeno příjemné prostředí, ve kterém se dítě bude cítit dobře. I vztahy v rodině mohou dítě dovést ke styku s návykovými látkami. Žáci se v učebnici Fraus dozvídají o důležitosti zdraví, které si mohou svým nevhodným chováním podlamovat, neboť nebezpečí číhá nejen ve formě násilí. Téma návykových látek je uvedeno otázkou „Co je droga?“ Žáci by se měli zamyslet, protože pod tímto pojmem si může každý představit něco jiného. Mnohé žáky často udiví, že do drog řadíme např. také kofein, kterého se žákům dostává v podobě kávy či energy drinků, které mají tolik rádi. Učebnice klade důraz na to, že by si člověk měl vážit sám sebe, svého zdraví a uvědomit si, že za své jednání nese určitou zodpovědnost. Časté otázky typu „Co si představíš pod pojmem...? Co je droga? Víš, jaké nebezpečí...?“ nutí žáky se nad problémem drog zamyslet. Cílem je dokázat drogy odmítnout. Učebnice proto nabízí i možná řešení, která dětem pomohou říct drogám NE.

Učebnice žáky seznamuje s účinky tabákových výrobků, alkoholu a vhodně přikládá i ukázkou lidského těla, která ukazuje a porovnává tělo zdravé a tělo závislého jedince. Žáci mají za úkol vytvořit plakát „Zákaz drog,“ žebříček vlastních hodnot, atd. V občanské výchově je dostatek místa k tomu, aby každý řekl svůj názor. Žáci se musejí vyjádřit k nevhodnému chování ve společnosti, chování závislých lidí, aj.

Snahou autorek této učebnice je vypěstovat v žácích pozitivní životní cíle a hodnoty, ochotu přemýšlet o svých činech a pečovat o jedinou, zato nejdůležitější hodnotu na světě, kterou je zdraví, které máme pouze jedno.

11.3 Učebnice pro 7. ročník

Učebnice sedmého ročníku seznamuje žáky se scénou drog blíže. Opakují se otázky typu „Co je droga? Jaké účinky drogy mají?“ Drogy jsou žákům přiblíženy jako zrádný přítel či zloděj jejich „já.“

Seznamují se s nejčastěji užívanými návykovými látkami ve společnosti, jejich účinky a dopady na zdraví člověka. Učebnice vysvětluje podstatu drogové závislosti a léčbu, která je dlouhou a těžkou cestou. Kladně hodnotím i zařazení ukázky Josefa Klímy „Náruživost,“ ve které mají žáci vyhledat místo, kde autor popisuje chování člověka ovlivněného požitím drogy. Opět je zde zdůrazňována hodnota lidského zdraví a umění se správně rozhodnout. Přínosné vidím i ukázky, které ukazují žákům, jak slušně, ale důrazně dát najevo nezájem o drogu. Je velmi důležité, aby dítě vědělo, že odmítnutím nic neztratí, naopak může získat. Řada dětí a mládeže si myslí, že odmítnutím se z nich stávají slaboši a „srabi.“

Žáci se dozvídají, že ignorace, jasně „Ne, nechci!“ a důrazné odmítnutí jim může zachránit život. Je důležité v žácích podporovat, aby se dokázali sami pochválit, aby měli zdravé sebevědomí a dávali na sebe pozor.

11.4 Učebnice pro 8. ročník

Učebnice občanské výchovy pro osmý ročník nabízí v úvodu opakování látky z předchozích dvou let, kdy si žáci osvěží, co je droga, jak ovlivňuje osobnost člověka, jaké jsou příčiny vzniku závislostí, atd. Neustále je připomínán fakt, že drogy zničily řadu lidských životů, počet mladistvých, kteří zkusí s drogami experimentovat, narůstá a věková hranice prvního kontaktu s návykovou látkou se razantně snížila. Na základě těchto informací je žákům položena otázka: „Co vede děti k experimentu s drogou?“

Dle mého názoru i podle výsledků z výzkumného šetření mají žáci zkreslenou představu o tom, co se drogou rozumí. Kávu, cigarety, alkohol nepovažují za drogy, jelikož jim ihned neublíží. Zároveň je překvapí informace, že závislost si člověk může vytvořit i na věci a činnosti, jež za drogy také nepovažují.

V učebnici osmého ročníku je názorná ukázka, jak odmítnout cigaretu. Dívka si cigaretu na nátlak kamarádky vezme, ale překvapí, jelikož nezačne kouřit, ale hodí cigaretu do koše se slovy: „Vyhověla jsem ti, cigaretu jsem si vzala, ale když ti říkám, že už nekouřím, tak respektuj zase ty mne!“ Žákům autoři učebnice nabízí dobrý důvod a techniku, jak říct jednou provždy NE. Dále kladně hodnotím úkol, ve kterém žáci musí navrhnout řešení vztahující se k následujícím problémům:

- Mám stavy, kdy se celý svět hroutí. Nikomu nevěřím, ani sám sobě. Mám strach chodit ven, co mám dělat?
- Můj bratr bere pervitin. Píchá si ho nepravdělně. Jak mu mohu pomoci?
- Byla jsem závislá na heráku, teď jsem čistá. Co dělat, abych znovu nezačala fetovat?

Dalším nápadem, jak dětem nebezpečný svět drog přiblížit, je vytvoření reklamy na prevenci či léčbu drogové závislosti. Děti pracují s informacemi od učitele, musejí pracovat s internetem, příp. odbornou literaturou, kterou učitelka doporučí.

Závěrečné shrnutí dbá na aktivní trávení mimoškolního času žáků, budování zdravého životního stylu a sebevědomí, čímž se dítě stává odolnějším vůči nástrahám současného světa. Žákům je připomínána nutnost prevence vhodným působením rodiny, školy, prostředí. Látka o drogách je v učebnici shrnuta následovně: „Droga mění pohled na svět kolem nás, posléze mění naše hodnoty a nakonec mění člověka samotného. Bere vše, co máme!“

11.5 Učebnice pro 9. ročník

Učebnice ukazuje na možné viníky, kteří jsou spouštěči drogové závislosti: rodina, prostředí školy, vliv vrstevníků. Žákům jsou tak nastíněny možnosti, které mladistvého přivedou k droze: 1. prostředí rodiny: zvyky a tradice v rodině, přílišná volnost a nedostatek kontaktu s rodiči, liberální a nedůsledná výchova, nadměrná kontrola a náročnost, neřešené rodinné konflikty, nervozita, napětí, domácí násilí, nadměrné pocity viny, stěhování, rozvod. 2. prostředí školy: přístup učitele, jeho způsob výuky a řešení problémů, neúspěch ve škole, postavení v třídním kolektivu, spolupráce mezi učiteli, školou a rodiči. 3. vliv party a vrstevníků: tlak skupiny vrstevníků, sociální pozice, volba kamarádů, vliv médií, sekty, náboženství.

Učebnice nabízí příběhy závislých lidí. Žáci si mohou udělat představu, jaké osudy narkomany čekají. Vhodná je také ukázka Christiane F.: „My děti ze stanice ZOO.“

Předcházet vzniku drogové závislosti a chtít bojovat se souvisejícími problémy mohou žáci sami, avšak učebnice proto nabízí i možnost pomoci odborníků a institucí působících v oblasti prevence. Žáci se dozvídají o bezplatných telefonních linkách, krizových centrech, léčebných programech, ...

Za vhodné informace považují také první pomoc při ztrátě vědomí, otravě návykovými látkami, upozornění na infekční nemoci a jejich zdlouhavou léčbu. Oceňují, že učebnice hovoří také o patologickém hráčství (gamblingu). Hra má pro děti většinou jiný význam, avšak je nutné uvědomit si i její další varianty, např. hazardní hru.

Závěr

Problematika prevence nežádoucích jevů na školách je velice aktuálním tématem. Řada autorů se shoduje na tom, že tématu návykových látek je nutno věnovat značnou pozornost a prevenci v žádném případě nepodceňovat. Zejména škola by měla mít o problematice nežádoucích jevů dostatečné informace, které bude dále schopna předat v přístupné podobě svým žákům. Avšak podotýkám, že nabyté informace o zdraví škodlivých látkách nestačí, je zapotřebí i vlastní snaha a silná vůle, která zejména mladým lidem pomůže říct drogám ne!

Domnívám se, že cíle, které jsem si stanovila v úvodu, byly úspěšně splněny. V práci jsem teoreticky zpracovala informace o nežádoucích jevech a zaměřila jsem se na jejich prevenci. V praktické části diplomové práce jsem představila výsledky výzkumného šetření, které se uskutečnilo dotazníkovou formou na Základní škole Borovany. Dále jsem v praktické části pracovala s informacemi získanými od Policie ČR a zpracovala jsem analýzu učebnic občanské výchovy.

Všechny hypotézy se potvrdily:

H1: Alespoň jeden žák v každém ročníku druhého stupně Základní školy Borovany má zkušenost s marihuanou.

H2: Minimálně polovina respondentů z řad žáků má zkušenost s tabákovými výrobky.

H3: Žáci hledají u drog náplň volného času, neboť se nudí, a proto hledají zpestření.

H4: Nejvíce informací o návykových látkách mají žáci od svých rodičů nebo ze školních lavic.

Z výsledků dotazníkového šetření vyplynulo, že žáci mají četné zkušenosti s návykovými látkami, zjm. s cigaretami. Žáci v dotazníku uvedli, že nejčastěji konzumují cigarety ve společnosti svých vrstevníků, a to proto, že hledají zpestření všedních dnů a způsob, kterým by „zabili“ volný čas a nudu. Největším překvapením však pro mne bylo, že v každé třídě 2. stupně borovanské základní školy se najde alespoň jeden žák, který již vyzkoušel marihuanu. Pouhá zvědavost a touha vyzkoušet zakázané věci žene dnešní mládež kupředu k experimentům s návykovými látkami.

Výsledky dotazníkového šetření mě ujistily, že dnešní mládež nepovažuje za drogy alkohol či cigarety. Vůbec si nepřipouští, že by tyto škodlivé látky mohly negativním způsobem

ovlivnit zdraví člověka. Návykové látky jsou v době 21. století rozšířeným trendem, kterému čím dál více fandí větší počet mladých lidí.

Z mého pohledu byla tato mi práce velmi přínosná, neboť jsem obohacena o nové informace týkající se drog, které by měl učitel občanské výchovy mít, neboť právě občanská výchova je předmětem, kde by se mělo věnovat této látce dostatečné množství času. A navíc jsem získala přehled o situaci na škole, kde bych si přála v budoucnu pracovat jako učitelka českého jazyka a občanské výchovy.

Seznam literatury a použité zdroje

BUDINSKÁ, Mgr. Martina. *Prevence*. Bc. Michaela Šimová. Občanské sdružení Život bez závislostí, 5/2013, roč. 10, č. 5. ISSN 1214-8717.

ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. UK Praha: Karolinum, 1993, s. 415.

ČECH, Tomáš. *Škola a sociálně patologické symptomy v projevech žáků: Studie z teorie a metodiky*. 1. vyd. Brno: MSD, 2002, s. 117. ISBN 80-86633-00-4.

Česká republika. Metodický pokyn MŠMT k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže: Minimální preventivní program. In: *Čl.2*. Praha: 2000.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. České Budějovice: Grada Publishing, 2009, s. 88. ISBN 978-80-247-2781-3.

Halucinogeny. *Škola, rodiče, náctiletí: Primární prevence.cz - prevence rizikového chování* [online]. SANANIM o.s., 2013 [cit. 2014-02-15]. Dostupné z: <http://www.odrogach.cz/nactileti/drogy1/informace-o-drogach1/halucinogeny/>.

ILLES, Tom. *Děti a drogy: Fakta, informace, prevence*. 2. upravené. Praha: ISV, 2002, s. 6. ISBN 80-85866-50-1.

KAPROVÁ, Martina a Miloš VANĚČEK. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách. *Národní protidrogová centrála Bulletin*. 2013, roč. 2013, č. 1, s. 15-21. Dostupné z: https://www.email.cz/download/i/M8B88Onb3jtUq2Rxu84FFJwpyDLxEzcrqlAwE5y2cmELsylnEty1gc2g12pZrGN21LjvqkA/Bulletin%201_2013.pdf

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 67-68. ISBN 80-7367-014-3.

KRAUS, Jiří a kol. *Akademický slovník cizích slov A-Ž*. 1. vyd. Praha: Academia, 2005, s. 650. ISBN 80-200-1351-2.

MARÁDOVÁ, Eva. *Prevence závislostí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s, 2006, s. 22. ISBN 80-86991-70-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Slon, 1999, s. 55. ISBN 80-8642-919-9.

Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol [online]. 2001 [cit. 2014-02-06]. Dostupné z: www.msmt.cz/file/8272_1_2/.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. [online]. Praha, 2013 [cit. 2013-11-09]. Dostupné z: www.msmt.cz

MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁCELOVÁ, Jana ZAPLETALOVÁ. *Primární prevence rizikového chování ve školství: Historie a současné pojetí primární prevence rizikového chování v ČR*. 1. vyd. Praha: Togga, Sdružení Scan, 2010, s. 13-23. ISBN 978-80-87258-47-7.

MŠMT. Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví. MŠMT. [online]. Praha, 2002 [cit. 2014-02-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-k-jednotnemu-postupu-pri-uvolnovani-a-omlouvani-zaku-z-vyucovani-prevenci-a-postihu-zaskolactvi-predkladaci-zprava-a-text-pokynu>

Národní protidrogová centrála Bulletin. Oddělení vydavatelství obchodního odboru Tiskárny MV, 2013, roč. 2013, č. 1. ISSN 1211-8834. Dostupné z: https://www.email.cz/download/i/M8B88Onb3jtUq2Rxu84FFJwpyDLxEzcrqlAwE5y2cmELsylnEty1gc2g12pZrGN21LjvgkA/Bulletin%201_2013.pdf

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: Současné poznatky a perspektivy léčby*. 4. aktualizované. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-908-8.

Policie České republiky: Národní protidrogová centrála SKPV PČ. POLICIE ČR. *Bulletin* [online]. Policie ČR, 2014, 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/bulletin.aspx>

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2012, s. 152. ISBN 978-80-247-3470-5.

PRUNNER, Pavel. *Psychologie gamblerství: Aneb Sázka na štěstí*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 34. ISBN 978-80-7380-074-1.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 26. ISBN 80-7178-049-9.

SOVÁK, Miloš a Ludvík EDELSBERGER. *Defektologický slovník*. 3. vyd. Praha: H&H, 2000, s. 410-411. ISBN 80-86022-76-5.

Šikana. *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 5.2.2012 [cit. 2014-02-06]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0ikana>.

TYRLÍK, Mojmir, Petr MACEK a Jan ŠIRŮČEK. *Sebepojetí a identita v adolescenci: Sociální a kulturní kontext*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 987-80-210-5170-2.

TYŠER, Jiří. *Školní metodik prevence: Soubor materiálů*. 1. vyd. Most: Hněvín, 2006, s. 7. ISBN 80-86654-17-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Patopsychologie dítěte pro speciální pedagogy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1988, s. 46. ISBN 80-7083-158-8.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 444 s. ISBN 80-7178-214-9.

VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001, s. 9. ISBN 80-244-0337-4.

Přílohy

1. Dotazník pro učitele
2. Dotazník pro žáky
3. Metodický list

Příloha č. 1: Dotazník pro učitele

Dotazník o drogách a problematice návykových látek – pro učitele 2. stupně ZŠ

Tento dotazník je součástí diplomové práce *Prevence nežádoucích jevů ohrožujících děti a mládež ve výchově k občanství* a je zaměřen na Vaše zkušenosti s návykovými látkami u žáků 2.stupně ZŠ. Jedná se o anonymní dotazník a výsledky budou zpracovány jen pro účely diplomové práce.

Nespěchejte a dotazník řádně vyplňte, děkuji!

Vyučovaný předmět:

1. Jsem seznámen/a se školní drogovou strategií a preventivními aktivitami
 - a) Silný souhlas
 - b) Souhlas
 - c) Nesouhlas
 - d) Silný nesouhlas
2. Souhlasím s cíli a vizí školní drogové strategie a preventivními aktivitami
 - a) Silný souhlas
 - b) Souhlas
 - c) Nesouhlas
 - d) Silný nesouhlas
3. Víím, koho mohu ve škole oslovit s otázkami ohledně drogové problematiky
 - a) Silný souhlas
 - b) Souhlas
 - c) Nesouhlas
 - d) Silný nesouhlas
4. Jsem dostatečně zapojen/a do školní protidrogové prevence
 - a) Silný souhlas
 - b) Souhlas
 - c) Nesouhlas
 - d) Silný nesouhlas
5. Souhlasím se školními pravidly ohledně tabáku, alkoholu a jiných drog
 - a) Silný souhlas
 - b) Souhlas
 - c) Nesouhlas
 - d) Silný nesouhlas
6. Myslím si, že každý učitel na škole má povinnost učit žáky o drogách
 - a) Silný souhlas
 - b) Souhlas
 - c) Nesouhlas
 - d) Silný nesouhlas

7. Jsem schopen vyučovat o drogách
 - a) Silný souhlas
 - b) Souhlas
 - c) Nesouhlas
 - d) Silný nesouhlas

8. Myslím si, že poznám problémy s drogami u našich žáků
 - a) Silný souhlas
 - b) Souhlas
 - c) Nesouhlas
 - d) Silný nesouhlas

9. Víím, jak se chovat, když se setkám s problémy spojenými s drogami u svých žáků nebo jejich rodičů
 - a) Silný souhlas
 - b) Souhlas
 - c) Nesouhlas
 - d) Silný nesouhlas

10. V této škole se problémy s drogami řeší dobrým způsobem
 - a) Silný souhlas
 - b) Souhlas
 - c) Nesouhlas
 - d) Silný nesouhlas

11. Žáci reagují na preventivní aktivity ve škole pozitivně
 - a) Silný souhlas
 - b) Souhlas
 - c) Nesouhlas
 - d) Silný nesouhlas

12. Myslím si, že víím, jak na tom škola je s problémem návykových látek
 - a) Silný souhlas
 - b) Souhlas
 - c) Nesouhlas
 - d) Silný nesouhlas

13. Svěřil se Vám někdy žák s problémem?
 - a) Ano
 - b) Ne

14. V naší škole máme žáky, kteří mají problémy s návykovými látkami (vč. alkoholu, tabáku)
 - a) Silný souhlas
 - b) Souhlas
 - c) Nesouhlas
 - d) Silný nesouhlas

15. Jaké předměty jsou podle vás vhodné k výkladu problematiky drog? Vypište

16. Zabýváte se ve svých předmětech touto problematikou?
 - a) ANO
 - b) NE

17. S jakými patologickými jevy se vaše škola nejčastěji potýká?

Příloha č. 2: Dotazník pro žáky

Dotazník o drogách a problematice návykových látek – pro žáky 2. stupně ZŠ

Tento dotazník je součástí diplomové práce *Prevence nežádoucích jevů ohrožujících děti a mládež ve výchově k občanství* a je zaměřen na vaše zkušenosti s návykovými látkami a jejich prevencí. Jedná se o anonymní dotazník a výsledky budou zpracovány jen pro účely diplomové práce.

Nespěchejte a dotazník řádně vyplňte, děkuji!

Ročník:

Pohlaví : žena

muž

1. Kolikrát v životě jsi kouřil/a cigarety?
 - a) Nikdy
 - b) Pouze jsem to zkusil/a (napiš kolikrát)
 - c) Jsem příležitostný kuřák (víkendy, setkání s přáteli)
 - d) Jsem pravidelný kuřák, kouřím denně (doplň počet) cigaret

2. Kolik ti bylo let, když jsi poprvé kouřil/a?
 - a) Méně než 10 let
 - b) 10 – 12 let
 - c) 12 – 15 let
 - d) 15 a více let
 - e) Dosud jsem nikdy nekouřil/a

3. S kým jsi cigarety poprvé kouřil/a?
 - a) Se sourozencem
 - b) Se spolužáky
 - c) S kamarády, kteří nejsou ze školy
 - d) S rodiči
 - e) Jiná možnost.....(uveď, s kým)

4. Kterou z uvedených drog jsi už v životě vyzkoušel/a. Zakroužkuj je. Kterou z drog jsi zkusil jako první? Udělej u ní křížek.
 - a) Marihuana
 - b) Hašiš
 - c) LSD, „houbičky“, „trip“ a jiné halucinogeny
 - d) Pervitin
 - e) Kokain
 - f) Heroin
 - g) Kodein, braun, morfin
 - h) Extáze
 - i) Těkavé látky
 - j) Sedativa a jiné léky bez předpisu lékaře
 - k) Jiné.....(uveď)

5. V současné době užívám drogu (vč. cigaret, alkoholu) – pokud drogu neužíváš, pokračuj ot. č. 8
 - a) asi 1x měsíčně (uveď, kterou)
 - b) asi 1x týdně (uveď, kterou)
 - c) téměř každý den (uveď, kterou)

6. Drogu užívám, protože:
 - a) Chci obstát před ostatními spolužáky

- b) Často se nudím
- c) Hledám zpestření svého života
- d) Jsem k tomu nucen/a
- e) Jiný důvod(napiš, jaký)

7. Jaké pocity, prožitky a slast ti droga přináší nebo přinesla?

- a) Uvolnění
- b) Zvýšené sebevědomí
- c) Radost ze života
- d) Pocit strachu, deprese, úzkosti
- e) Jiný pocit (napiš, jaký)

8. Co myslíš, jak velké je riziko, že si lidé drogami uškodí, když budou pravidelně užívat marihuanu?

- a) Žádné
- b) Malé
- c) Střední
- d) Velké
- e) nevím

9. Přečti si níže uvedené důvody, proč pro tebe není dobré drogy brát (vč.alkoholu,tabáku). U každé položky označ, prosím, zakroužkováním, zda s důvodem souhlasíš.

- a) Drogy škodí zdraví
- b) V užívání drog mi brání mravní či náboženské důvody
- c) Drogy jsou moc drahé
- d) Po užití drog se člověk chová nevhodně
- e) Strach ze závislosti na droze
- f) Moji rodiče silně odsuzují lidi, kteří drogy berou
- g) Drogy zničily někoho, koho dobře znám
- h) Negativně ovlivňují výkonnost člověka a celou osobnost
- i) Vedou ke zločinu a násilí

10. Myslíš si, že by mělo být tvou povinností oznámit rodičům, že někdo z tvých známých či přátel často drogy užívá?

- a) Určitě ne
- b) Spíše ne
- c) Určitě ano
- d) Spíše ano

11. Nabízel ti někdo ve škole (v blízkosti školy) někdy drogu?

- a) Žák školy
- b) Kamarád/ka z jiné školy
- c) Cizí člověk
- d) Nikdo

12. Myslíš si, že novelizace Trestního zákona ohledně držení drog v množství „větším než malém“ je správná?

- a) Určitě ne
- b) Spíše ne
- c) Spíše ano
- d) Určitě ano

13. Měly by se měkké drogy (př. marihuana) legalizovat?

- a) Určitě ne
- b) Spíše ne
- c) Spíše ano
- d) Určitě ano

14. O nebezpečí drog jsem se dozvěděl/a od:

- a) Rodiče

- b) Škola
- c) Spolužáci
- d) Z TV, internet
- e) Z četby
- f) Z přednášek odborníka

15. Lákaly tě, lákají tě drogy?

- a) ANO
- b) NE

16. Měli jste někdy na vaší škole nějaké hodiny věnované problematice drog?

- a) ne
- b) asi 1 hodinu
- c) 2-5 hodin
- d) 6-10 hodin
- e) Více než 10

17. Pořádá vaše škola semináře, besedy, přednášky týkající se drog?

- a) ANO
- b) NE

18. Daly ti tyto přednášky něco? Popř. co?

- a) ANO+

zdůvodnění.....

- b) NE

Příloha č. 3: Metodický list

Metodický list

Časová dotace: 8 vyučovacích hodin (360 minut)

Ročník: 6. – 9. ročník Základní škola Borovany + 10 učitelů 2. stupně

Pomůcky: Dotazník, psací potřeby

Příprava před hodinou:

Před hodinou je nutné vytisknout dostatečné množství dotazníků, na které budou žáci a učitelé odpovídat. Vyplnění je anonymní a zcela dobrovolné. Dotazník vyplní každý samostatně.

Práce v hodině:

1. Úvod – Představí sebe sama, dotazníku, cíl a účel dotazníkového šetření
2. Vysvětlení všech otázek dotazníku, aby mu každý respondent rozuměl, instrukce k jeho vyplnění
3. Samostatná práce žáků a učitelů

V úvodu se představí ten, kdo dotazníkové šetření uskutečňuje, následuje vysvětlení důvodů, proč dotazníkové šetření provádíme. Všem respondentům je třeba vysvětlit všechny body, aby byl dotazník srozumitelný a zadat pokyny k jeho vyplnění. Žáci a učitelé poté dotazník vyplní. Práce trvá cca 30 minut.

Seznam obrázků, tabulek a grafů:

Tab. 1: Druhy návykových látek

Tab. 2: Porovnání znaků patologického hráčství a závislosti na návykových látkách

Tab. 3: Přehled respondentů z řad žáků

Tab. 4: Aktivity určené žákům

Tab. 5: Začlenění tématu drog do předmětů

Obr. 1: Abraham Maslow – hierarchie potřeb

Obr. 2: Bulletin

Obr. 3: Ukázka učebnic nakladatelství Fraus

Graf 1: Zapojení učitelů do protidrogové prevence

Graf 2: Povinnost učit o drogách

Graf 3: Schopnost učitele vyučovat o drogách

Graf 4: Poznáme problémy s drogami u žáků

Graf 5: Schopnost jednat s osobou pod vlivem návykové látky

Graf 6: Situace drog na škole

Graf 7: Důvěra učitelům

Graf 8: Vhodné předměty k výkladu problematiky drog

Graf 9: Kolikrát v životě jsi kouřil/a cigarety?

Graf 10: Kolik ti bylo let, když jsi poprvé kouřil/a?

Graf 11: S kým jsi poprvé kouřil/a?

Graf 12: Kterou z uvedených drog jsi v životě vyzkoušel/a?

Graf 13: Četnost užívání drog žáky borovanské ZŠ

Graf 14: Důvody užívání drog

Graf 15: Jaké je riziko při pravidelném užívání marihuany?

Graf 16: Povinnost oznámit drogy v mém okolí

Graf 17: Nabízel ti někdo ve škole (v blízkosti školy) někdy drogu?

Graf 18: Názor na Novelizaci Trestního zákona ohledně držení drog

Graf 19: Legalizace měkkých drog

Graf 20: Informovanost o nebezpečí drog

Graf 21: Lákavost drog